

Ege Üniversitesi Yayınları
Edebiyat Fakültesi Yayın No: 173

‘Abdullah İbn Rıdvân

Tevârih-i Deşt-i Kıpçak ‘an Hıttâ-i Kırım

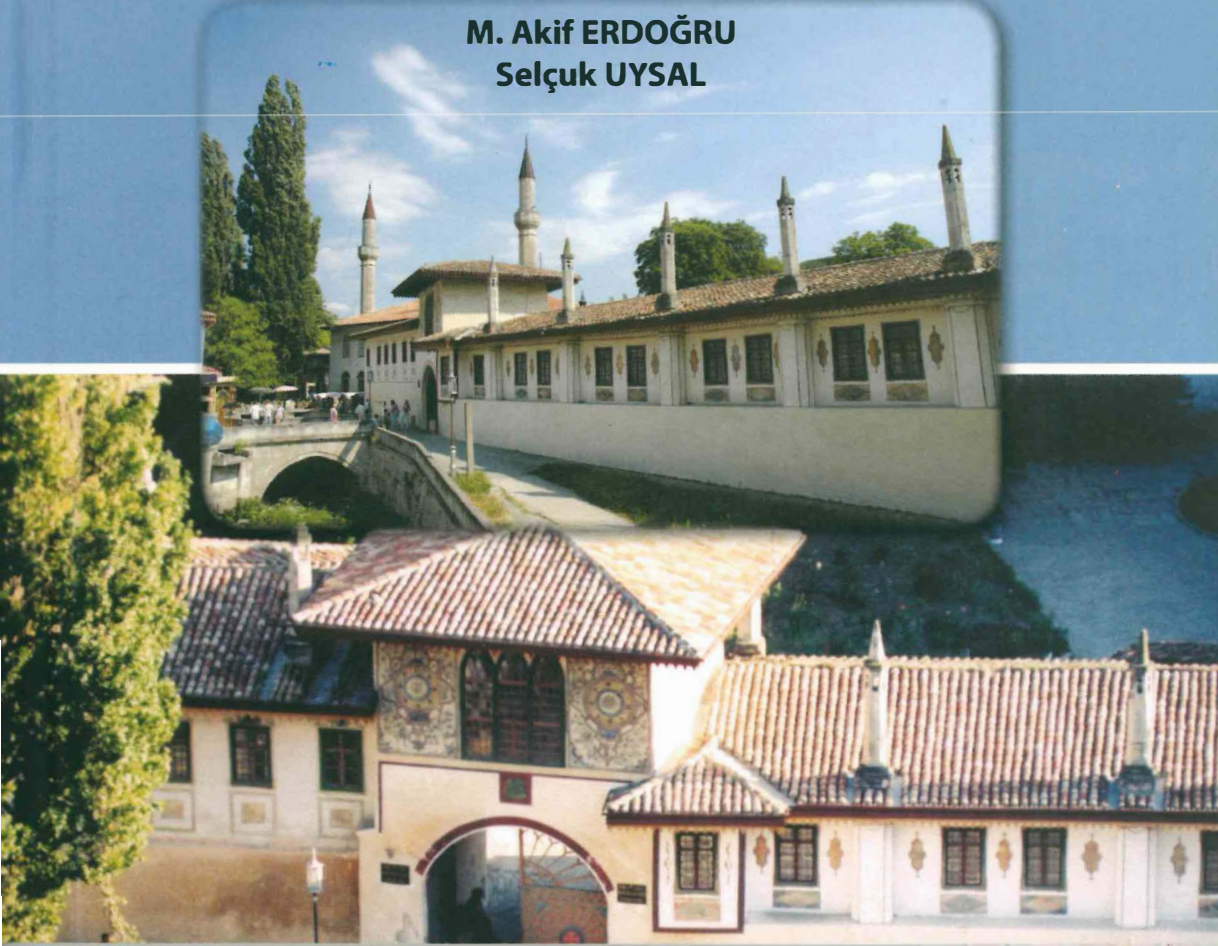
veya

Tevârih-i Tatar Hânân-ı Kadîm ve Ahvâl-i Deşt-i Kıpçak

Hazırlayanlar

M. Akif ERDOĞRU

Selçuk UYSAL

kardesine senziyle

13.04.2012

‘Abdullah ibn Rıdvān

**Tevāriḥ-i Deşt-i Kıpçak ‘an Hıttā-i
Kırım**

veya

**Tevāriḥ-i Tatar Hānān-ı Kadīm ve
Ahvāl-i Deşt-i Kıpçak**

Hazırlayanlar

M. Akif ERDOĞRU

Selçuk UYSAL

'Abdullah ibn Rıdvān

Tevārīḥ-i Deşt-i Kıpçak 'an Hıtta-i Kırım

veya

Tevārīḥ-i Tatar Hānān-ı Kadīm ve Aḥvāl-i Deşt-i Kıpçak

Hazırlayanlar: M. Akif ERDOĞRU, Selçuk UYSAL

ISBN: 978-975-483-942-5

Ege Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 14.02.2012 tarih ve 4/14 sayılı kararı ile basılmıştır.

© Bu kitabın tüm yayın hakları Ege Üniversitesi'ne aittir. Kitabın tamamı ya da hiçbir bölümü yazarının önceden yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla kaydedilemez, basılamaz, çoğaltılamaz. Ancak kaynak olarak gösterilebilir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 18679

Basım Yeri

Ege Üniversitesi Basımevi

Bornova, İzmir

Tel: 0 232 388 10 22 / 20 66

e-mail: bsmmd@rektorluk.ege.edu.tr

Yayın İletişim

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı

Yayın İşleri Bürosu

Kampus, Bornova-İzmir

Tel: 0 232 311 39 14

e-mail: edebiyat@mail.ege.edu.tr

Baskı: Mart 2012

Raportörler:

Prof. Dr. Yılmaz KURT

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER

Dokuz Eylül Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

Kapak resmi: Han Sarayı, Kırım, Bahçesaray, Ukrayna

Rıdvān, 'Abdullah ibn

Tevārīḥ-i Deşt-i Kıpçak 'an Hıtta-i Kırım

veya

Tevārīḥ-i Tatar Hānān-ı Kadīm ve Aḥvāl-i Deşt-i Kıpçak / 'Abdullah ibn Rıdvān.-

İzmir: Ege Üniversitesi, 2012.

V+80 s.; 165x24 cm.

I.Kırım Tarihi II. M. Akif Erdoğan III. Selçuk Uysal

947-dc20 Dewey

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
METİN	19
DİZİN	47
ÖZGÜN METİN (TOPKAPI NÜSHASI).....	80

ÖNSÖZ

Yayına hazırladığımız ilim alemince malum olan 25 varaklık bu değerli elyazması, İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Kitaplığı no. 289'da muhafaza edilmektedir. 'Abdullah ibn Rıdvân'ın yazdığı *Tevārîh-i Deşt-i Kıpçak* 'an *Hitta-i Kırım* veya *Tevârîh-i Tatar Hânân-ı Kadîm* ve *Ahval-i Deşt-i Kıpçak* ismini taşıyan bu eserde Osmanlılar döneminde, Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Kırım Hanlığı ve Tatarların tarihi hakkında bilgi verilmektedir.

Ülkemizde tek nüshası bulunan bu el yazması eserin Kırım Hanlığının tarihi için değerli olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, bu konuda yazılmış en eski tarihli yazmalarımızdan biri olduğunu belirtmek gerekir.

1999'dan beri yayına hazırlanmış olarak elimizde bulunan bu eseri nihayet yayınlamaya karar verdik. Eserin fotokopisinin temin edilmesinde Türk Dil Kurumu'nun eski başkanı Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'a, metin hazırlanmasında değerli önerilerde bulunan Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Yılmaz Kurt ile Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mehmet Şeker'e, kapak resmi için Prof. Dr. Bozkurt Ersoy'a, metnin dijital olarak temin edilmesinde Şerafettin Aybars'a, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi yetkililerine ve nihayet fakültemizin yayın işleri personeli Hülya Ertopuz ile basımevimizin personeline teşekkür ederiz.

Akif Erdoğan – Selçuk Uysal

İzmir, 2011

GİRİŞ

1. ESERİN YAZARI, MÜSTENSİHİ VE NÜSHALARI

Abdullah ibn Rıdvan tarafından Osmanlı Türkçesi ile yazılan¹ bu elyazması eserin, üslup ve edebî yönleri bir tarafa bırakılırsa, genel olarak Osmanlı tarihi özel olarak da Kırım Tatar Hanlığının siyasi ve askeri tarihi açısından önem taşıdığı ileri sürülebilir.² Fehmi Edhem Karatay, bu eseri ‘*Muhtelif Milletler Tarihi*’ tasnifinde zikrediyor ve fiziki tanımını şöyle yapıyor: ‘*Aharlı kağıt. 212 mm boy ve 140 mm eninde 25 yaprak. Sahifede nesihle 85 mm uzunluğunda 21 satır. Osman Kırımî eliyle 1192 (1778-1779) da kopya edilmiştir. Ser-levha müzehheb, cetveller yaldızlı ve söz başları kırmızı ile. Miklebli kırmızı deri ve kağıt cilt*’.³

Eserin yazarı, kendi ismini söz konusu elyazmasında *Abdullah ibn Rıdvan* olarak⁴ açıkça yazar. Müteveffa Prof. Franz Babinger’in de yazdığı gibi,⁵ kendisi hakkında fazla bilgi vermez. Sadece bir yerde, Kefe valisi olan babası Rıdvan Paşa’nın kazandığı bir zafer⁶ dolayısıyla, kendisine günlük atmış

¹ *Tevârih-i Tatar Hanân-ı Kadîm ve Ahvâl-i Deşt-i Kıpçak der Eyyâm-ı Saltanat-ı Murad Han bin Sultan Ahmed Han* veya *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak an Hitta-i Kırım der Eyyâm-ı Saltanat-ı Murad Han ibn Sultan Ahmed Han*. Franz Babinger, *Tarih-i Hanân-ı Tatar ve Deşt-i Kıpçak* isimli elyazması bir eserin Kapdan Hüseyin Paşa’ya sunulduğunu yazar. Aynı eserin birer nüshasının Paris Milli Kütüphanesi (no. 874) ile Arsenal Kütüphanesi’nde saklandığını ve genç bir dilci tarafından Fransızca’ya tercüme edildiğini yazar (*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ankara 1981, s. 194-195).

² Bu eser son yıllarda Özi Kazakları’nın (Ukrayna Kazakları) tarihi açısından yeniden hatırlanmıştır. Yücel Öztürk, *Özü’den Tuna’ya Kazaklar-I*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004, s.19.

³ *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul 1961, s. 327.

⁴ *bu fakîr-i na-tüvân el-muhtac ila Allahi’l-meliki’l-mennân ‘Abdullah ibn Rıdvan*, Yazma (Topkapı Nüshası), yp. 2a

⁵ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, s. 194

⁶ (Merhum peder mansur ve muzaffer olup asker-i zafer-rehber ile darû’l-makarları olan Bahçesarayı’na varup... Yazma, yp. 17a)

akçe tahsis edilerek, İstanbul'da *Dergah-ı Ali müteferrikalığına* atandığını yazar.⁷ Kendisinden daha çok, babası Rıdvan Paşa'nın Kırım ve Kafkasya'daki başarılarından ve mücadelelerinden söz eder. Edhem Fehmi Karatay, eserin *Abdullah bin Rıdvan* tarafından kaleme alındığını ve IV. Murad'a ithaf olduğunu yazar.⁸

Polonyalı Türkolog müteveffa Ananiasz Zajaczkowski, bu zatın kendi ismini farklı şekillerde yazdığını veya yazıldığını tespit etmiştir. Şahıs adı olarak, *Abdullah ibn Rıdvan*, *Abdullah bin Rıdvan*, *Abdullah Rıdvan-Zâde*, *Abdullah Rıdvan Paşazâde*, *Abdullah Çelebi Rıdvan Paşazâde* isimlerini ve kendisi için mahlas olarak da *Abdi* kelimesini kullandığını keşfetmiştir.⁹

Bu yazma eser, aslında, özet halde¹⁰ (*ala vechi'l-iẖtisar*) bir derlemedir. Yazar, ilk Kıpçak hanlarının tarihini yazarken Hâfız Muhammed Taşkendi¹¹ ve Şeyh Ahmed bin Ömer bin Arap Şah Ensari¹² gibi bir kaç eski tarihçiden yararlanmakla birlikte, IV. Murad dönemine kadar (1623-1640) olan Kırım tarihini, özellikle babasından duyduğu bilgiler ile kendi gözlemlerini eserinde yansıtmıştır. Özellikle babasının Kefe valiliği ve Kırım başkomutanlığı esnasında Osmanlı Devleti lehine yaptığı işleri övmek ve Kırım'ı Osmanlı hanedanına yeniden hatırlatmak için yazdığı bu eseri Kaptan Hüseyin Paşa'ya¹³ sunmuştur.

Sultan I. Ahmed (1603-1617), Kuyucu Murad Paşa'nın önerisiyle, Sünnî bir devlet adamı olan Rıdvan Paşa'yı, önce 1610-11'de (1019) Kefe beyi

⁷ (bu fakire yevmi altmış akçe ile dergah-ı 'Ali müteferrikalığı sadaka ve 'inayet olundu... Yazma, yp. 17b)

⁸ *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, s. 327.

⁹ Zajaczkowski, s. 11. Rıdvan Paşa'nın oğlu olan yazar, bu eserden başka *Tarih-i Rıdvan Paşazade* ismiyle de bir Dünya tarihi yazmıştır.

¹⁰ (*ala vechi'l-iẖtisar* küstahâne bir risale.. Yazma, yp. 2a).

¹¹ Yazma, yp. 4b. Özbek akademisyen Dr. Dilaram Hamraeva'ya göre kendisine *Hafız-ı Taşkendi* veya *Hafız Kuhaki* de deniliyor. Ali Kuşçu'nun kızının oğludur. Taşkent'te cami ve medrese yaptırmıştır. *Tarih-i Cengizhanî* ve *Tarih-i Taşkend* isimli kitaplar yazmıştır. Ayrıca, tefsiri vardır. Bu tefsir Biruni Kütüphanesinde saklanıyor. Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Yazar, büyük olasılıkla ilk kısımları *Tarih-i Cengizhanî*'den almıştır.

¹² Yazma, yp. 4b. Zajaczkowski, bu eserin *Acaibü'l-Makdur fi Nevaib-i Timur* olduğunu yazar (s. 19) ama burada belirtilen zat, onun torunudur.

¹³ (veli-i niam olan sahibü'l-kerem düstur-ı mükerrerem müşir-i mufahham kahraman-savlet Hayder-şecaat Bermek-fitnat Hatem-tabiat vezir-i zî-şan kapudan Hüseyin Paşa yessarAllahu Teala ma-yeşa hazretlerine her diyarın ahvaline vukuf ve şuuri ehemmi-i umur olmağın Der-i devlet-kararlarına ala vechi'l-iẖtisar küstahâne bir risale ile arz ü iş'ar cyledikde... Yazma, yp. 2a)

olarak atamış,¹⁴ sonra da Kırım'daki karışık siyasî ve askerî durumdan dolayı Kırım'ın başkomutanı olarak¹⁵ görevlendirilmiştir. Rıdvan Paşa, Canbek Giray, Mehmed Giray ve Şahin Giray arasındaki Kırım hanlığı için yapılan mücadelelerde, Canbek Giray tarafını tutmuştur. Dolayısıyla, bu dönemki Kırım tahtı için mücadelelerin tarihi açısından eser önem taşır.

Yazar, Osmanlı Sultanlarının desteğiyle Kırım Hanı olan on iki Kırım Tatar hanının tarihini yazarak, Osmanlı ailesinin Kırım Tatar Hanlığı ile İslamiyet'e yaptıkları hizmetleri ve dolayısıyla, Osmanlı Ailesinin Cengiz Ailesine yaptığı desteği hatırlatmak istemiştir. Kendisinin Kırımlı olduğuna dair bilgi yoktur.

Eser, on beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Kefe ve Mankup kalelerinin Osmanlılar eline geçmesinden sonraki Kırım Hanlarının siyasi ve teşkilat tarihidir. Eserde, sırasıyla Deşt-i Kıpçak ve Kırım coğrafyası, Kırım'da Kemal Ata menkıbesi, Deşt-i Kıpçak hanları, Gedik Ahmet Paşanın Kefe ve Mankub kalelerini ele geçirmesi; Mengli Giray'ın Kırım Hanı olması, Osmanlı Sultanlarının atadıkları hanlar, Rıdvan Paşa'nın Kefe valiliğine atanması ve Deşt-i Kıpçak'a ulaşması; Giraylar arasındaki (Şahin Giray, Mehmed Giray, Devlet Giray ve Canı Bek Giray) *İndal Sahrası Savaşı*; Rıdvan Paşa'nın başkomutanlığında yarım kalan Şirvan ve Dağıstan'a doğru askerî sefer; Kırım Hanlığının devlet teşkilatı; Şahin Giray ile Acem şahı I. Abbas arasındaki siyasî ve mezhebî ilişkiler; Tuna nehri kenarında Babadağı'ndaki savaş; Tatar-Özi Kazakları arasındaki savaşlar özet olarak anlatılır. Yazar, daha çok Kırım şehzadelerinin Canbek Giray, Şahin Giray ve Mehmed Giray arasındaki hanlık için yapılan mücadelelere yer vermiştir. Dolayısıyla bu kısımlar, diğer kısımlara göre daha değerli addedilebilir.

Eserin sahibi ve müstensihî, İstanbul'da Nuruosmaniye Camii'nde katip olan Kırımlı Osman'dır¹⁶ En azından 1778 (1192) yılındaki sahibi Kırımlı

¹⁴(bu fakîre valid-i macidimiz merhum Rıdvan Paşa-yı pak-nihadı meclisine da'vet ve eyalet-i Kefe'yi kendüye tevcih ve 'inayet idüp...yp. 9b; bin on dokuz salinde Kefe'ye irsal eylediği tarihi bu beyt ile malum olup... yp. 10a).

¹⁵(padişah-ı cihan Sultan Ahmed Han 'aleyhi rahmeti ve'l-gufran hazretlerinin rikab-ı hümayunlarına telhis eyledikte Canbek Giraya hanlığı ve Devlet Giray'a kalgaylığı ve Rıdvan Paşaya ser-askerliği virdüm varup cülus idiresiz deyu hatt-ı hümayun-ı sa'adet-makrun varid olmağın.. Yazma, yp.15a)

¹⁶(temelleke el-hakîr es-Seyyid Osmanü'l-Kırımî el-katib be-cami-i Nur-ı Osmanî, Yazma, yp. 1a). (harrereü'l-fakîr es-Seyyid Osmanü'l-Kırımî el-katib be-cami-i Nur-ı Osmanî haliyâ sene 1192, Zajackowski, s. 15)

Osman olduğu anlaşılmaktadır¹⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, bu zatın (Abdullah bin Osman'ül-Kırımî) 1732'de (1145) doğduğunu, İstanbul'da *fetva emini* olduğunu, *Konstantinî* nisbesiyle de anıldığını, Mısır ve Medine'de bulunduğunu, 1797'de (1211) yılında vefat ettiğini yazar. Türkçe eksik bir *Kuran tefsiri* de yazmıştır.¹⁸

Bu elyazması eserin Paris'te Milli Kütüphane ile Arsenal Kütüphanesinde birer nüshası bulunmaktadır. Topkapı nüshası orijinal değildir ve kötü bir kopyadır. Eser, Polonyalı Türkolog müteveffa Ananiasz Zajaczkowski tarafından '*La Chronique Des Steppes Kiptchak Tevarih-i Dest-ı Qıpçak Du XVII E Siècle*' adıyla 1966 yılında indeksiz olarak Varşova'da eski harfler ile edisyon kritik halinde yayımlanmış ve Fransızca'ya çevrilmiştir. Ancak, Latin harfleriyle ilk kez tarafımızdan yayınlanmaktadır.¹⁹

2. ABDULLAH İBN RIDVAN'IN KIRIM'DAKİ ZÜMRELER İLE İLGİLİ TERMİNOLOJİSİ

Abdullah ibn Rıdvan, genel olarak, *Frenkler*, *Rumiler*, *Kızılbaşlar*, *Özi Kazakları*, *Leh*, *Çeh* ve *Moskova Krallarını*, Osmanlı yönetimi açısından güvensiz unsurlar arasında belirtir. Bunun başlıca iki nedeni vardır: Birincisi, bunların Müslüman olmaması; ikincisi de Osmanlı sultanlarına ve Kırım Tatar hanlarına sadakat duymamış olmalarıdır. Rus, Ermeni, Yahudi, Cenevizli, Venedikli gibi kelimeleri ne yazık ki zikretmez.

2.1. FRENKLER²⁰

Frenkler, Kefe Hisarını²¹ elinde tutanlardır.²² Fatih Sultan Mehmed'in emriyle Gedik Ahmet Paşa, Kefe Hisarını bunların elinden almıştır.²³

¹⁷ (*Mührül-fakir kayd-ı Osmanül-Kırımî*, *El-katib-i Cami'-i Nur-i Osmanî haliyâ, Yazma, yp. 24a*). Sultan I. Abdülhamid, Kırım'ı Ruslar'a terk etmek zorunda kalınca, İstanbul'da Kırım ve Tatarlar hakkında çeşitli eserler yazılmaya, toplanmaya ve istinsah edilmeye başlanmıştır.

¹⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâ'ül-Müellifîn ve Asarü'l-Musannifîn*, Haz. Rifat Bilge ve M.K. İnal, İstanbul 1951, s. 488. Bu zat, yazma sahibinin kardeşi gibi görünüyor.

¹⁹ Bu eserin 1969 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Recep Yener tarafından lisans tezi olarak hazırlandığına dair bilgiler varsa da bu çalışmaya ulaşamadık.

²⁰ Gilles Veinstein, Osmanlılar açısından Kırım'da güvenilir olan ve olmayan zümreleri özellikle Cenevizlileri şu yazısında mükemmel biçimde incelemiştir: İtalyanlar'dan Osmanlılar'a: Onaltıncı Yüzyılda Kuzey Karadeniz Kıyılarının Durumu, *Türk Dünyası Araştırmaları Nisan 95*, çev. Akif Erdoğan, İstanbul, s. 152

²¹ Feodasiya

²² (*Ol Frenk keferesinin elinden Kefe Hisarın... Zajaczkowski, s.33*)

2.2. RUMÎLER VEYA KÜFFAR-I NASARA

Rumî, kelimesi, Topkapı nüshasında geçmez. Diğer nüshaya göre, Mankub Hisarı²⁴, Rumîlerin tasarrufundadır.²⁵ Başka bir ifadeye göre bunlar Hristiyan'dır²⁶ ve Tatarlar ile araları iyi değildir. Fatih Sultan Mehmed'in emriyle, Gedik Ahmed Paşa, Kefe Hisarını da bunlardan almıştır.²⁷

2.3. KIZIL BAŞ (SÛRH-SERAN) ZÛMRESİ²⁸

Bunlar hem Dağıstan'da hem de Kırım'da Osmanlılar ile mücadele eden, işleri kötü olan²⁹ ve iğrenç bir cemaat olarak tavsif edilirler.³⁰ Kefe ve Deşt-i Kıpçak bölgelerini pislemeye çalışmaktadırlar. Özellikle Şahin Giray'ın Kırım hanlığı için Şah II. Abbas'tan icazet alması ve Kızılbaşlar ile Kırım'a gelip *kalgay* olması, Osmanlı yönetiminin canını fevkalade sıkmıştır. Bundan dolayı, Kırım Tatar Hanının da kısmen katıldığı Şirvan ve Dağıstan üzerine askeri bir sefer düzenlenmişse de bunlara karşı başarılı olunamamıştır. Bunların başı olan Acem Şahı, Mehmed Giray ile Şahin Giray'a Kırım hanı olması için destek vermiştir.³¹

2.4. ÖZİ KAZAKLARI

Bunlar, genelde Osmanlı yönetimine muhalif olan Mehmed Giray ile Şahin Giray'a destek olan Müslüman olmayan³² askerlerdir. İş kötü olan *hatmanları*,³³ çoğunlukla Şahin Giray'ı desteklemiştir. İtaatsiz Kazakların³⁴ Özi Suyu³⁵ üstünde sağlam hisarları vardır. Ünlü yiğitlere sahiptir. Kırım'da mal ve can kaybı yaşamışlardır.³⁶ Bu çatışmalarda Kefe şehri zarar görmüştür.

²³ Yazma, yp. 5a.

²⁴ Verkh'n'osadova

²⁵ (Mankub Hisarı Rumîler tasarrufuna düşdi, Zajaczkowski, s. 30)

²⁶ (Küffar-ı Nasara tasarrufunda olan Mankub kal'asın.. Zajaczkowski, s.33)

²⁷ Yazma, yp. 5a.

²⁸ Yazma, yp. 18a.

²⁹ (Kızılbaş-ı bed-girdar. Yazma, yp. 21a).

³⁰ (güruh-ı mekruh, Yazma, yp. 20a).

³¹ Yazma, yp. 22b.

³² (Küffar, Yazma, yp. 20b, 21a, Küffar-ı Kazak, Yazma, yp. 22b)

³³ (Hatmanları olan bed-girdar, Yazma, yp. 21b).

³⁴ Kazak-ı 'âk, yp. 22a

³⁵ Dinyeper nehri

³⁶ Yazma, yp. 21b.

2.5. LEH VE ÇEH KRALI

Leh ve Çeh kralı, Mehmed Giray ile Şahin Giray'ın Kırım hanı olması için destek verenlerden biridir³⁷

2.6. MOSKOVA KRALI, VİLAYETİ VE KAFİRLERİ

Moskova, Deşt-i Kıpçak Müslümanlarının, aşırı kar ve yağmurdan dolayı, kendi topraklarını terk ederek, yerleştikleri bölgenin ismidir.³⁸ Kırım Hanı Mengli Giray, Moskova kâfirleri üzerine bir sefer düzenleyerek yağmalamış ve yere batasica kâfir generalini yakalayarak, Kırım'da köylü seviyesinde iskan etmişti. Osmanlı Devleti'nin desteklediği hanın marifetiyle Moskova kafirlerinin işleri kötü gitmiştir.³⁹ Mehmed Giray'ın sığındığı yer Moskova kralıdır.⁴⁰

Osmanlı yönetimin güvendiği unsurlar arasında Tatarlar, Deşt-i Kıpçaklılar, Dağıstanlılar, Nogaylar, Çerkezler, Dadyanlar ve kendi askerleri (Yeniçeriler ve Cebeciler) vardır. Aslında Kırım hanlığı için yapılan mücadelede Tatarlar kendi aralarında parçalanmışlardır. Bu parçalanma, Osmanlı yönetimini de bazen olumsuz yönde etkilemiştir. Bundan dolayı, kimi zaman, Tatarlar, Osmanlı yönetimi açısından güvensiz unsurlar arasına girmiştir. Ancak, yine de Kırım tatarları, Cengiz ailesine dayanan köklü bir devlet geleneğine sahiptirler ve Osmanlı Sultanları bu geleneğin sürmesine destek vermişlerdir.

2.7. TATAR TAİFESİ/ZÜMRESİ VEYA TAİFE-İ TATAR⁴¹

Yazar, Kırım Tatarlarını, hanların⁴² yönettiği Deşt-i Kıpçak'ın eski sahipleri olan bir taife veya zümre olarak⁴³ görür. Ona göre, Deşt-i Kıpçak'ta bulunan Kırım, Bahçesaray, Saracık, Almasaray, Gazan, Azak, Or Kalası, Hacı Tarhan ve Ejderhan vilayetleri Tatarlara aittir.⁴⁴ Tatarlarla ilgili olumlu ve olumsuz tanımlar yapar. Olumlu tanımlamalar arasında: Tatarlar, atlı askerdir,⁴⁵

³⁷ Yazma, yp. 22b.

³⁸ Zajaczkowski, s.2.

³⁹ Yazma, yp.5a.

⁴⁰ (Mehmed Giray, Moskov kralına firar eyledi, Yazma, yp. 18a, Mehmed Giray, Moskov kralına varıp anda karar eylemiş idi lakin diyar-ı küffârda durmada ar idinüp... Yazma, yp. 18a).

⁴¹ Yazma, yp. 2b, 8a, 13a.

⁴² (Tatar-ı hanan-ı kadim Yazma, yp. 1b)

⁴³ (Tatar taifesi, Yazma, yp. 2b veya Taife-i Tatar, Yazma, yp. 8a)

⁴⁴ Zajaczkowski, s. 28

⁴⁵ (Tatar-ı süvar, Yazma, Yazma, 3a)

rüzgar gibi hafif ve çabuk gider,⁴⁶ avcılıkla meşgullerdır,⁴⁷ harp silahlarıyla donanmışlardır,⁴⁸ düşmanları avlar,⁴⁹ hizmet edicidir⁵⁰ ve yiğitlere sahiplerdir.⁵¹ Olumsuz tanımlar içinde ise kötü işler yaparlar,⁵² aralarında asi ve serkeşleri vardır,⁵³ ve doymama hastalığına yakalanmış oldukları gibi ifadeler yer alır.⁵⁴

2.8. DEŞT-İ KIPÇAK TAİFESİ⁵⁵

Bunlar temiz yaradılışlı ve Sünnî'dirler. Alimleri ve salihleri çok olan, ancak Şahin Giray tarafından 'Acemâne hükümet ile' Şeriat'a aykırı olarak bozulmaya çalışılan bir halktır. Kuyucu Murad Paşa, Kırım fakirlerine ve Deşt-i Kıpçak Müslümanları'na karşı şefkatli davrandığı yazılır.⁵⁶

2.9. NOGAY ZÜMRESİ⁵⁷

Rüzgar gibi hızlı giden⁵⁸ olarak tanımlanan bu topluluk (zümre) çoğunlukla Tatarlar ile işbirliği yapar. Seçkin adamlara⁵⁹ sahiptirler. Tatar hanları tarafından bölünmüştür.⁶⁰

2.10. ÇERKEZLER⁶¹

Yiğitleri olan⁶² bir topluluktur. Tatar Hanları tarafından ikiye bölünmüştür.

⁴⁶ (Tatar-ı saba-reftar, yp. 13a, 19a),

⁴⁷ (Tatar-ı şikar-baz, Yazma, yp. 17a)

⁴⁸ (Tatar-ı cerrar, Yazma, yp. 17a)

⁴⁹ (Tatar-ı aduvv-şikar, Yazma, yp. 18b)

⁵⁰ (Tatar-ı hidmet-güzar, Yazma, yp. 21a, veya hidmet-kar),

⁵¹ (namdaran-ı Tatar, Yazma, yp. 23b)

⁵² (Tatar-ı bed-girdar, Yazma, 12b).

⁵³ (Tatar bagileri, Yazma, yp. 21b).

⁵⁴ (Tatar-ı cu 'ü'l-kelbi, Yazma, yp. 22b).

⁵⁵ Yazma, yp. 23b.

⁵⁶ Yazma, yp. 9b.

⁵⁷ Yazma, yp. 12a.

⁵⁸ (nogay-ı bad-pay, Yazma, yp. 13a.

⁵⁹ (guzide-i Nogay, Yazma, yp. 17a.

⁶⁰ Merhum Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Nogayların dört kısım olduğunu, *Ulu Nogay, Mansurlu, Küçük Nogay ve Şıdak Tamgası*, yazıyor. Kantemir Mirza paşanın Mansuroğlu Nogayları'na mensup olduğunu belirtiyor. *Osmanlı tarihi*, III. Cilt, 2. Kısım, Ankara 1982, s. 39.

⁶¹ (Çerakese, Yazma, yp. 16a, Zajaczkowski, *Dadyan isimli başka bir gruptan söz ediyor*.

⁶² (Çerakese'nin bahadırları, Yazma, yp. 16a)

2.11. ÇAĞATAY ERLERİ

Mehmet Giray ile Şahin Giray'a destek veren askerlerinden bir gruptur.⁶³ Osmanlı sultanının desteklemediği hanı destekleyen zaman zaman güvensiz unsurlar arasında zikredilmektedir: '*Baki Kırım askeri ve Şirin begleri ve Tatar mirzaları ve Çerakese'nin bahadurları ve Nogay güzideleri ve Çağatay erleri Mehmed Giray ve Şahin Giray'ın yanında cem' olmuşlar.*'⁶⁴

Bunlar, Cengiz han soyundan gelenlerdir. Yazar, '*bunlardan maada Kırım'da Al-i Cengiz'den sultanlar vardır lakin hükümte anların alakası yoktur*'⁶⁵ ifadesiyle bunları tanımlamaktadır.

2.12. DAĞISTAN TAİFESİ⁶⁶

Yazara göre Dağıstan, *şamhal* unvanlı bir *sultan* tarafından⁶⁷ yönetilen coğrafi ve siyasî bir yerdir, ama orada Sünnî ve Kızılbaşlar bir arada düşmanlık içinde yaşarlar. Osmanlı sultanına bir öneride bulunur: Eğer Tatar askeri ile Şirvan ele geçirilirse, Dağıstan Yolu ele geçirilmiş olacaktır. Veziriazam Kuyucu Murad Paşa, babası Rıdvan Paşa'nın başkomutanlığında Demirkapı'ya kadar yaklaşmışlar ama Demirkapı'ya ulaşamamışlardır. Dağıstan şamhalı⁶⁸ Sultan Mahmud ile mezhebe dayalı bir ittifak kurulmasına rağmen Dağıstan ele geçirilememiştir.⁶⁹ Kuyucu Murad Paşa ile Dağıstan şamhalı Sultan Mahmud, Kızılbaşlar'a karşı prensipte işbirliği yapmışlardır.⁷⁰

⁶³ Yazma, yp. 16a.

⁶⁴ Yazma, yp. 18a

⁶⁵ Yazma, yp. 21a

⁶⁶ Yazma, yp. 18a.

⁶⁷ (*şamhal-ı Dağıstan olan sultan Mahmud Şafî mezhep ehl-i sünnet ve'l-cemaatten olduğundan...* Yazma, yp. 18a)

⁶⁸ Ufuk Tavkul, *şamhal* üzerine şu bilgiyi verir: 'Dağıstan'da Kumuk beylerine *Şamhal* ya da *Şavhal* adı verilirdi. Şamhallık soya bağlıydı ve o soydan gelmeyen kimse ekonomik ve siyasî açıdan ne kadar güçlü olursa olsun *Şamhal* olamazdı. Şamhallar, *Cengiz Han* soyundan gelirlerdi. Şamhal'dan sonra *Kırımşamhal* (*Kırımşavhal*) adlı ikinci derecede bir bey vardı. Asıl Şamhal vakitsiz ölürse yerine o geçirdi. Kumuk beyleri Karakaytak ve Kazi Kumuk (Lak) beylerine kız verip, onlardan kız alırlardı. *Şamhal* adı verilen Kumuk beyleri ne kadar mal ve itibar sahibi olsalar da daha alt tabakalara kız vermezler ama onlardan kız alırlardı. Ancak bu kızlardan doğanlara beylik hakkı verilmezdi ve onlara "*çanka*" denirdi'. Ufuk Tavkul, Kumuk Türkleri Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme, *Kırım Dergisi*, 13 (50), 2005, s. 32.

⁶⁹ Yazma, yp. 18b.

⁷⁰ Yazma, yp. 22b.

2.13. CEBECİ VE YENİÇERİ TAİFESİ⁷¹

Yazar, her iki Osmanlı askerini, Sünnîliği, Kırım ve Dağıstan'da yaymaya çalışan askerler olarak tanımlar.

3. ABDULLAH İBN RİDVAN'IN ESERİNDE YER ALAN COĞRAFÎ VE SİYASÎ DEYİMLER

3.1. DEŞT-İ KIPÇAK

Yazar Abdullah ibn Rıdvan, *Deşt-i Kıpçak* kelimesini öncelikle siyasî ve coğrafî bir kelime olarak kullanıyor. Bu vilayetler eskiden Tatar Hanlarına Cengiz ailesinden *irs* yoluyla geçen⁷² geniş ve uçsuz bucaksız⁷³ memleketlerden⁷⁴ oluşan bir sultanlıktır⁷⁵ ve sultanlar tarafından idare edilir⁷⁶. Bundan dolayı, burada sultanların oturduğu bir taht⁷⁷ vardır ve Osmanlı Devleti açısından bu bölge hakkında bilgi sahibi olmak gerekir⁷⁸ Müslümanların da oturduğu bir yerdir⁷⁹. Bu coğrafyada valiler tarafından yönetilen idari birimler bulunur. *Kırım*, *Bahçesaray*, *Seracık* (*muhtemelen: Salacık*)⁸⁰, *Almasaray*⁸¹, *Gazan/ Kazan*, *Azak*⁸², *Or Kalas*⁸³, *Hacı Turhan*⁸⁴, *Akmescid*⁸⁵, *Kazan ve Ejderhan vilayetleri*⁸⁶ *Deşt-i Kıpçak*'ta bulunan başşehirlerdir (*payitaht*). Bunlardan başka *Karasu*⁸⁷ ve *Gözleve*⁸⁸ vilayetlerinden söz eder. Ancak, bunlar içinde Tatar Hanlarının esas başkenti (*taht-gah*, *pay-i taht*, *cay-ı karar*, *darü'l-makarr*) Bahçesaray'dır. Bu bölgede temiz yaradılışlı Sünni *Deşt-i Kıpçak*

⁷¹ Yazma, yp. 17b ve 23b.

⁷² (*Deşt-i Kıpçak bana irs ile intikal edüp hala cülus eyledim*, Yazma, yp. 10b)

⁷³ (*Deşt-i Kıpçak-ı bi-payan*, Yazma, yp. 22b)

⁷⁴ (*Memalik-i Deşt-i Kıpçak*, Yazma, yp. 5a)

⁷⁵ (*saltanat-ı Deşt-i Kıpçak*, yp. Yazma, yp. 8a ve yp. 22b)

⁷⁶ (*Deşt-i Kıpçak sultanları*, Yazma, yp. 18b)

⁷⁷ (*taht-ı Deşt-i Kıpçak*, Yazma, yp. 10b)

⁷⁸ (*ahval-i Deşt-i Kıpçak*, Yazma, yp. 1a).

⁷⁹ (*Deşt-i Kıpçak'ta olan ehl-i İslam'a...* Yazma, yp. 9b)

⁸⁰ Hoca Sala köyü.

⁸¹ Bugünkü yerini belirleyemedim.

⁸² Azov

⁸³ Perecop

⁸⁴ Astarhan

⁸⁵ Simperopol

⁸⁶ Yazma, yp. 2b.

⁸⁷ Bilohirsk

⁸⁸ Evpatorya

*halkı*⁸⁹ yaşar. Biz, Abdullah ibn Rıdvan'ın, Hazar denizinin kuzeyi ile Kırım yarımadası arasında kalan bölgeyi, coğrafî ve idarî olarak *Deşt-i Kıpçak* olarak tanımladığını görürüz ki Hazar ötesinde kalan Orta Asya bozkırları bu kavram içinde tanımlanmaz. Böylece, yazar, Altınordu coğrafyasını bilmesine rağmen, bu kavramı epeyce daraltmış, özellikle Deşt-i Kıpçak'ın batı taraflarını tanımlamak için kullanmıştır.

3.2. KIRIM

Yazar, eserinde *Kırım* kelimesine farklı anlamlar yükleyerek, eserinde bolca kullanmıştır. Askerî ve siyasî açıdan öncelikle Kırım bir devlet'tir⁹⁰ ve Kırım Hanlığı⁹¹ olarak anılır; sultanları,⁹² hanları,⁹³ mirzaları,⁹⁴ askerleri⁹⁵ ve halkı⁹⁶ vardır. Ticarî açıdan ise Kırım; zengin tacirleri,⁹⁷ şehirleri⁹⁸ ve fakirleri⁹⁹ olan bir yerdir. Coğrafî açıdan ise bir yön bildiren¹⁰⁰ ve sınırları belli olan bir toprak parçası, memleket veya diyardır.¹⁰¹ Yazar, aynı zamanda, *nefs-i Kırım*'ı ulu bir şehir olarak niteliyor ve atlı bir Tatar'ın, atını hızlı sürerse, gece yarısına kadar ancak dolaşabileceğini yazıyor. Bu şehrin suyunu, havasını, binalarını ve alimlerini övüyor:

*'Evvela nefş-i Kırım bir şehir-i muazzam ve sevad-ı a'zam idigi tul ve arzını bir Tatar-ı çapık-süvar kasd-ı ulgar eylese nisf-ı nehara dek ancak geşt ü güzâr iderdi Ol cennet-abad, hasretü'l-müluk olan biladdan olup ab ü hevası nazif ve ebnası zarif ve uleması şerif olmağın...'*¹⁰²

⁸⁹ (*Taife-i Deşt-i Kıpçak-ı pak-meşrep*, Yazma, yp. 23b)

⁹⁰ (*mülk-i Kırım*, Yazma, yp. 5b)

⁹¹ (*Kırım hanlığı*, Yazma, yp. 11b)

⁹² (*selâtin-i Kırım veya Kırım Sultanları...* Yazma. 16a),

⁹³ (*Kırım hanı...* Yazma, yp. 14a),

⁹⁴ (*Kırım mirzaları*, Yazma, yp. 20a),

⁹⁵ (*asker-i Kırım, asâkir-i Kırım, veya Kırım askeri*, Yazma, yp. 16a)

⁹⁶ (*halk-ı Kırım*, Yazma, 22a)

⁹⁷ (*maldârân-ı Kırım*, Yazma, 3a)

⁹⁸ (*şehir-i Kırım* Yazma, yp. 3a ve *nefs-i Kırım*, Yazma, yp. 2b)

⁹⁹ (*Kırım fukarası*, Yazma, yp. 9b)

¹⁰⁰ (*Kırım canibi*, Yazma, yp. 3a)

¹⁰¹ (*hutta-i Kırım*, Yazma, 1a, ve *diyar-ı Kırım*, Yazma, 20a).

¹⁰² Zajaczkowski, s. 28.

3.3. EJDERHAN VE GAZAN VİLAYETLERİ

Yazar, Ejderhan ve Gazan vilayetlerinin güzelliğini övüyor ve bu bölgede yirmi-otuz bin Müslüman'ın mevcudiyetinden ve bunların Moskova vilayetinde yerleştiklerinden söz ediyor:

*'Ejderhan ve Gazan vilayetleri gayet ile abadan ve içi dolu insan letaif-i ab ü heva ile meşhur ve elsine-i nasda binaları kaşîden olmak ile maruf ve mezkurdur. Yedi sene ale't-tevali ol diyarlar berf ü barandan halî olmamağın anda olan ahali cela-yı vatan edüp Moskov vilayetinde temekkün ve tavattun eylemişler idi İla haze'l-an yirmi otuz bin mikdar Müslüman ol diyarda iskan edüp anda olan Kral gerü küffar ile cenk eylediğinde bunlara imdad etmeğın nice cevami ve mesacid bünyad edüp ve sakin oldukları yerleri abad eylemişlerdir ve sair diyarları dahi Timurlenk ile Toktamış Han cenk eylemeğın şehir-i Kefe, Frenk eline girüp ve Mankub Hisarı, Rum îler tasarrufuna düşdi El-hasıl nice zaman ol diyarlardan emn ü aman götürülüp halkı muhtac-ı nan olmağın perakende ve perişan oldular Şimdiki halde vilayetleri Akmescid ve Karasu ve Gözleve ve Salacık ve payitaht ve cay-ı kararları Bağçesaray ve Almasaray dedikleri diyarları kalmıştır'*¹⁰³

3.4. KEFE HİSARI VE MANKUB KALESİ

Yazar Kefe Hisarı ile Mankub Kalesi'nin coğrafî konumlarını ve askerî önemini vurgular:

*'Ol Frenk keferesinin elinden Kefe Hisarın ve Küffar-ı Nasara tasarrufunda olan Mankub kalasın aldılar Anı boladdan bir hisar ve kuh-ı Kaf'dan nüümüdar kuhsar üzere üstüvar gördü Hatta kala-yı mezbure yekpare bir dağ üzere vaki olup bir canibi musattah-ı sahra olmağın anda ziraat ve içinde ab-ı revan cereyan eylemeğın hıfz ü hırsat olunurdu. Kuşe be-kuşe nahl-ı dilara'¹⁰⁴ ve taraf be-taraf şecere-i müntehası olup nesimi nesim'¹⁰⁵ ve hevası anber-şemim, bir makam-ı dil-güşa ve mahall-i behişt, kemal-i irtifaında top havale etmek muhal ve ziyade metanetinden toprak sürüyüp yürüyüş eylemek mümtenuü'l-ihimal idi'*¹⁰⁶

¹⁰³ Zajackowski, s. 30-31. Küffar-ı Nasara tasarrufunda olan Mankub kalası... Zajackowski, s. 22

¹⁰⁴ Gönül açıcı süs bitkileri.

¹⁰⁵ Havası latif ve hafif.

¹⁰⁶ Zajackowski, s. 33-34

4. OSMANLI –TATAR DEVLET GELENEKLERİ

Bu eser, hem Osmanlı devlet geleneklerini hem de Kırım Tatar Hanlığının devlet geleneklerini yansıtmaları bakımından kısmen bir değer taşır. İlk geleneklerden biri, hanlığı ele geçirmek için yapılan mücadele ile ilgilidir. Kırım Hanlığını Cengiz ailesinden gelen Tatar sultanları arasında mücadele ve savaş ile ele geçirildiğine dikkat çekilir.¹⁰⁷ Mehmed Giray, Selamet Giray ve Şahin Giray arasındaki mücadele çok kanlı geçmiştir.¹⁰⁸

Yazara göre, Kırım Tatar Devleti bir dönem iki han tarafından idare edilmiştir.¹⁰⁹ Fırar eden Kırım Hanları, Müslüman Olmayan beylere sığınmıştır.¹¹⁰ Örneğin, bunlardan biri olan Mehmed Giray, Moskova kralına sığınmıştır.¹¹¹ Fatih Sultan Mehmed'den (1422-1481) itibaren, Osmanlı sultanları, Kırım hanını İstanbul'dan atamaya başladılar. Fatih Sultan Mehmed, Mengli Giray'a hakimiyet alametleri vererek, onu metbu han atadı.¹¹² Yavuz Sultan Selim (1470-1520), İslam Giray'ı desteklemedi. Sahip Giray'a bayrak ve davul (*tabl ve alem*) vererek, onu han atadı.¹¹³ Yine, Yavuz Selim'in 1.000 akçalık bir görev vererek Saadet Giray'ı han tayin etti ve Cengiz Ailesi'nin devletini topunu attı.¹¹⁴ Sultan III. Murad (1546-1595), diğer kardeşini bertaraf ederek, Gazi Giray'ı han tayin etti.¹¹⁵ Sadaret-i uzma kaymakamı Hadım Gürcü Mehmed Paşa'nın¹¹⁶ önerisiyle, Sultan II. Ahmed, Can Bek Giray'ı hanlığa,

¹⁰⁷ 'Badehu Hacı Giray Han padişah oldu sekiz yüz seksen tarihinde vefat edüp hanlık sadrına layık on iki yarar oğlu ve saltanata müstahak niçe namdar akrabası olmağın kendüsi fevt olduktan sonra her biri saltanat arzusunda düşmekle birbirlerine asker çeküb gittikçe gavga kabardı' Zajaczkowski, s. 32.

¹⁰⁸ 'Mehmed Giray hanlık sevdasına düşüp Selamet Giray'ı katl ve kendüsi tahtına nakl etmesi babında karındaşı Şahin Giray ile kıyl ü kal ederken...) Zajaczkowski, s. 9a

¹⁰⁹ 'Gün oldu ki mülk-i Kırım'a iki hanın hükmü revan oldu' Yazma, 6b

¹¹⁰ 'hin-i cengde birbirlerinden fırar eden hanlar ümera-yı küffara tahassun ederlerdi' Yazma yp. 6b

¹¹¹ 'Mehmed Giray paşa-yı merhumdan (Rıdvan Paşa) fırar ve Maskov Kralına varup anda karar eylemiş idi', yazma yp. 18a

¹¹² Sultan Mehmed hazretlerine arz olundukda mezbure han hazretlerine (Mengli Giray) külli itibar edüp tabl ve alem vermekle çerağ-ı efruhite-i padişah olduğundan namdar-ı azim in'am ve ihsan-ı hümayun etmekle hutbe ve sikkeye nail olmak han-ı kamkara müyesser oldu..', Yazma yp. 8a

¹¹³ 'tabl ve alem vermekle ser-firaz ve niçe inam ve ihsan etmekle sair hanlardan mümtaz eyledi' Yazma yp. 9a

¹¹⁴ Yazma, yp. 8a

¹¹⁵ 'saltanat-ı Deşt-i Kıpçak, Gazi Giray nam karındaşına cümleden ula ve ahiri ve han olmağa layık ve seza görülmeğın, sene-i mezbure Cemaziyelula'nın on yedinci günü tabl ve alem verilüp, Kırım'a han ve taraf-ı saltanattan azim inam ve ihsan olunup, ol sal-ı ferhunde-falde Deşt-i Kıpçak'a ırsal olundu...) Yazma yp. 10a

¹¹⁶ Osmanlı veziriazamı. 2 Eylül 1622'de veziriazam oldu. İstanbul'da hayratı vardır.

Devlet Giray'ı kalgaylığa ve Rıdvan Paşa'yı da başkomutanlığa atamıştır. Ona, *bayrak ve davuldan başka, berat ve tuğ* göndermiştir.¹¹⁷ Rıdvan Paşa, Canbek Giray'ı Bahçesaray'da Kırım tahtına han olarak oturttu.¹¹⁸ Veziriazam Mere¹¹⁹ Hüseyin Paşa'nın (öl. 1624) arzıyla, Mehmed Giray, Rodos Kalesinden hapisten çıkarılıp, Sultan I. Mustafa (1592-öl. 1639) tarafından Kırım Hanı olarak atandı.¹²⁰

Hanların erkek kardeşlerini Osmanlı Sultanına rehine olarak göndermesi ve İstanbul'da zorunlu olarak tahsilini devam ettirmesi eski bir devlet geleneğiydi.¹²¹ İstanbul'da rehine olan Kırım hanlarına Osmanlı sultanı itibar eder, *ulufe* tahsis eder ve Kırım ağalarına çeşitli vazifeler verirdi.¹²² Kanuni (1495-1566) zamanında veziriazam Rüstem Paşa¹²³ bu geleneği bozarak, hanlık atamalarına karıştı ve Devlet Giray'ı han tayin etti.¹²⁴

Bazı Kırım Hanların Osmanlı Sultanına itaatsizlik ettiği görüldü.¹²⁵ Kırım Hanı Mehmed Giray'ın, Osmanlı'nın Kırım başkomutanı Rıdvan Paşa'ya verdiği sert cevap unutulmadı:

*'Memalik-i Deşt-i Kıpçak'da Al-i Osman'ın ne alakası vardır ki müllazemet eyleyem, saniyen benim kılıcım üstüne kılıc mı vardır ki bana irs ile intikal eyleyen saltanata cülus için Al-i Osman'dan ianet talep eyleyem..'*¹²⁶

¹¹⁷ Yazma, yp. 17a

¹¹⁸ *'Merhum peder (Rıdvan Paşa) mansur ve muzaffer olup asker-i zafer-rehber ile darü'l-makarrları olan Bağçesarayı'na varup ... hulusla tahta cülus ettirdi... yazma yp. 17a-17b*

¹¹⁹ Arnavud asıllı Osmanlı veziriazamı. İpek'te bir cami, han ve hamam yaptırmıştır. 1624'de vefat etmiştir.

¹²⁰ Yazma, yp. 19a

¹²¹ *Han-ı mezbur (Saadet Giray) hüsne meşhur olan Sahip Giray nam karındaşını rehn tariki ile der-i devlete irsal ve tahsil-i kemal için Astane-i saadete isal eyledi'* Yazma yp. 8a

¹²² Yazma, yp. 8a

¹²³ Kanunî Süleyman'ın damadı, veziriazam, 1561'de ölmüştür.

¹²⁴ *'Rüstem paşa envaî gadr-i sarîh etmekle mezburu azl ettirüp hanlığı Devlet Giray Han'a verüp...'* Yazma yp. 9b

¹²⁵ *'.. sefer-i Şirvan ferman olunmuş idi (Mehmed Giray) gitmediğinden gayrı namus-ı din ü devlete halel verecek bazı na-seza kelimâtı padişah-ı devrana arz ve inha olundukda izale olunup eza ve cezası...'* Yazma yp. 10a

¹²⁶ Yazma, yp. 11b

İtaatsizlik eden Kırım Hanları, daha sonra Osmanlı sultanına sığındıkları zaman, veziriazamın önerisiyle, çoğu kez, Osmanlı sultanları tarafından affedildi.¹²⁷ Ama, Osmanlı sultanına hıyanet eden hanlar, yakalanıp, İstanbul'da Yedikule'de veya Büyük Rodos Kalesinde hapsedildi.¹²⁸ Bunlardan biri Mehmed Giray'dır.¹²⁹

Osmanlı Devleti lehine hizmet eden Kırım Hanlarına Osmanlı hazinesinden *bahşîş*, *ihşan* ve *zam* verilirdi.¹³⁰ Kırım başkomutanının önerisi ve Kırım hanının talebi ile *kalgay* ve *nureddin* Osmanlı sultanı tarafından belirlenirdi.¹³¹

Tatar devlet gelenekleri, zaman içinde Osmanlı paşaları tarafından kendilerine hatırlatılırdı. Kırım Hanlığına geçmek için İstanbul'a müracaat edilirdi.¹³² Rıdvan Paşa, en yaşlı ve en büyük olan sultanın, Kırım Hanı olduğunu, Osmanlı sultanından *berat* aldığını; *davul*, *bayrak* ve *tuğ* ile itibar bulduğunu han'a hatırlattı. Han ve *kalgaylara* İstanbul'da saraylar tahsis edilip saygı gösterilirdi.¹³³

Hanların, Safevî Şahları ile ona münasebetleri Osmanlı Sultanı tarafından hoş karşılanmadı. Örneğin, Şahin Giray'ın, Şah I. Abbas'tan (1587-1629) icazet alması ve Kızılbaşlar ile Kırım'a gelip *kalgay* olması unutulmadı.¹³⁴

¹²⁷ '(Mehmed Giray) veziriazam Nasuh Paşa-yı namdar ile 1022 tarihinde diyar-ı Edrene'ye varup birkaç gün anda karar buyurduklarında sultan-ı mezkur (II. Ahmed) afv-ı kusur recasıyla Nasuh Paşa merhumun huzur-ı mevfurü'l-huyurlarına gelüp iltica eylediklerinde ol vezir-i kerimü'l-hısal rikab-ı hümayun-ı Şehriyar-misal'den şefa'at eylemegin günahlarına kalem-i afv çekilüp mezkura müstakil saraylar döşendi ve taraf-ı saltanattan bir veçhile iltifat olundu ki...' Yazma yp. 20b

¹²⁸ '.. (Mehmed Giray) bu devleti (Osmanlı) dahi nimet bilmeyüp tekrar hıyanet semtini ihtiyar eylemegin Darü's-saltanatü'l-aliyye mahmiyye-i Kostantiniyye'de Yedi Kule'ye konuldu' Yazma yp. 18b

¹²⁹ '... (Mehmed Giray) bir göl kenarında giriftar olup Akdeniz cezirelerinde Büyük Rodos nam kalasında haps olundu...' Yazma yp. 18b

¹³⁰ 'İslam Giray fevt olmağın (Gazi Giray) Kırım'a Han ve kanun-ı Osmanîyân üzere sair bahşîşinden gayrı 10.000 filori ihşan-ı hümayun olundu' Yazma yp. 10b

¹³¹ '(Gazi Giray) asker-i İslam'a serdar olan Satırcı Mehmed paşaya muavenet için varup külli hizmet eylemiştir... (Gazi Giray) Mehmed Giray ve Şahin Giray nam iki sultanları benim akreb-i akrabamdır deyü padşah-ı gerdun-vakar Sultan Mehmed-i kamkar hazretlerinden şefa'at etmekle Mehmed Giray'ı kalgay ve küçük karındaşı Şahin Giray'ı nureddin edüp...' Yazma yp. 11a

¹³² Yazma, yp. 13a

¹³³ 'bu haber ki Canbek hana vürud ve Devlet Giray, Sultan'a vasıl oldu minbad inad etmeyüp Astone'ye geldiler ve saraylar tayin olunup riayetler olundu.. Yazma yp. 21b

¹³⁴ Yazma, yp. 19b

Yazar, Kırım devlet hiyerarşisi ve terminolojisi üzerine değerli bilgiler veriyor. Cengiz Han devlet gelenekleri ayrıntılı olmasa da İstanbul'da bilinirdi. Örneğin, Han olabilmek için sırasıyla *nureddin* ve *kalgay* olmak gerekirdi.¹³⁵

Liste 1: Kırım Hanları (Kaynak: Zajaczkowski, s. 69-74)

1. Mengli Giray Han, cülus: 883 (1478), müddet-i saltanat: 38 sene
2. Mehmed Giray Han, cülus: 921 (1515), müddet-i saltanat: 8 sene
3. Saadet Giray Han, cülus: 929 (1522), müddet-i saltanat: 12 sene
4. Sahip Giray Han, cülus: 941 (1534): müddet-i saltanat: 17 sene
5. Devlet Giray Han, cülus: 958 (1551), müddet-i saltanat: 26 sene
6. Mehmed Giray Han, cülus: 985 (1577), müddet-i saltanat: 6 sene
7. İslam Giray Han, cülus: 992 (1584), müddet-i saltanat: 4 sene
8. Gazi Giray Han, cülus: 996 (1587), müddet-i saltanat: 21 sene
9. Selamet Giray Han: cülus: 1017 (1608), müddet-i saltanat: 2 sene
10. Canbek Giray Han: cülus: 1019 (1610), müddet-i saltanat: 13 sene
11. Mehmed Giray Han, cülus: 1033 (1623), müddet-i saltanat: 4 sene
12. Canbek Giray (2. kez), cülusu: 1037 (1627), müddet-i saltanat: 6 sene
13. İnayet Giray Han: cülus: 1043 (1633), müddet-i saltanat: 3 sene
14. Bahadır Giray Han, cülus: 1046 (1636), müddet-i saltanat: 4 sene
15. Mehmed Giray Han, cülus: 1051 (1641), müddet-i saltanat: 3 sene
16. İslam Giray Han, cülus: 1054 (1644), müddet-i saltanat: 11 sene
17. Mehmed Giray han (3. kez), cülus: 1065 (1654) müddet-i saltanat: 12

¹³⁵ Deşt-i Kıpçak'ta *kagılgaylık* ol mansıbdır ki hanlar fevt oldukda *kagılgay* olan sultan yerine han olur *kagılgaylık* hanlara veliahdır ve *nureddinlik* ol mansıbdır ki *kagılgay* vefat eylese *nureddin* olur dahi *kagılgaylara* veliahd şeklidir Bu ikisi dahi Cengiz neslinden olup hanlığa müstaidlerdir. Ve her birinin diyar-ı Kırım'da hükümeti cari ve saridir bunlardan maada Kırım'da Al-i Cengiz'den sultanlar vardır lakin hükümte onların alakası yoktur bu kadar vardır ki *nureddin* fevt oldukda bu sultanlardan kangısı büyük ise *nureddin* olur Bu cümlelerin matmah-ı nazarları hanlığadır ve hanların *kagılgay*dır Dahi ağalar vardır ki vezaret mesnedinde kaim olmuşlardır Bunlardan maada Şirin begleri ve Kırım mirzaları vardır ki her birisinin taht-ı hükümte niçe bin Tatar-ı hizmet-güzarları vardır Töreleri, yani adetleri ve kanunlarıdır Ve'l-hasıl bu veçhile cümlesi han olanlara ferman-berdardır. İbtidaen Deşt-i Kıpçak'a hüküm eden al-i Cengiz bu kaideyi kanun vaz' eylemişlerdir'. Yazma yp. 20b-21a

18. Adil Giray Han, cülus: 1077 (1666), müddet-i saltanat: 5 sene
19. Selim Giray Han, cülus: 1082 (1671), müddet-i saltanat: 7 sene
20. Murad Giray Han, cülus: 1089 (1678), müddet-i saltanat: 5 sene
21. Hacı Giray Han, cülus: 1094 (1683), müddet-i saltanat: 8 ay
22. Selim Giray Han (2. kez), cülus: 1095 (1684), müddet-i saltanat: 7 sene
23. Saadet Giray Han, cülus: 1102 (1690), müddet-i saltanat: 8 ay
24. Safa Giray Han, cülus: 1103 (1691), müddet-i saltanat: 8 ay
25. Selim Giray Han (3. kez), cülus: 1104 (1692), müddet-i saltanat: 6 sene
26. Devlet Giray Han, cülus: 1110 (1698), müddet-i saltanat: 4 sene
27. Selim Giray (4. kez), cülus: 1114 (1702), müddet-i saltanat: 2 sene
28. Gazi Giray Han, cülus: 1116 (1704), müddet-i saltanat: 2 sene
29. Kaplan Giray (?), cülus: 1118 (1706), müddet-i saltanat: 2 sene
30. Devlet Giray Han (2. kez), cülus: 1120 (1708), müddet-i saltanat: ?
31. Kaplan Giray Han (2. kez), cülus: 1125 (1713), müddet-i saltanat: ?

KAYNAKÇA

- Abdullah ibn Rıdvan, *Tevarih-i Tatar Hanan-ı Kadim ve Ahval-i Deşt-i Kıpçak der Eyyam-ı Saltanat-ı Murad Han bin Sultan Ahmed Han veya Tevarih-i Deşt-i Kıpçak an Hitta-i Kurum der Eyyam-ı Saltanat-ı Murad Han ibn Sultan Ahmed Han*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü, no. 289.
- Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Çoşkun Üçok, Ankara 1981.
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul 1961.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsarü'l-Musannifîn*, Tashih: R. Bilge ve M. K. İnal, İstanbul 1951.
- Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-1*, İstanbul 2004, Yeditepe Yayınları.
- Ufuk Tavkul, Kumuk Türkleri Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme, *Kırım Dergisi*, 13 (50), 2005.
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, 2. Kısım, Ankara 1982, TTK yayınları
- Gilles Veinstein, İtalyanlar'dan Osmanlılar'a: Onaltıncı Yüzyılda Kuzey Karadeniz Kıyılarının Durumu, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Nisan 95, çev. Akif Erdoğan, İstanbul (tarihsiz).
- Ananiasz Zajaczkowski, *La Chronique Des Steppes Kiptchak Tevarih-i Deşt-ı Qıpçak Du XVII E Siécle*, Warszawa 1966. Panstwowe Wydawnictwo Naukowe
- www.google-earth.com

METİN

1. a

Tevārīḥ-i Deşt-i Kıpçak ‘an Hıttā-i Kırım der eyyām-ı saltānat-ı Sultān Murād Ḥan ibn-i Sultān Ahmed Ḥan ‘aleyhi rahmeti ve’l-ḡufrān *temelleke el-haḡr es-seyyid ‘Osmān el-Kırımî el-kâtib be-cāmi ‘-i Nûr-ı ‘Osmānî*

Sene 1192

Selîm Han muzaffer daima (tuğra)

1b

Tevārīḥ-i Tatar Ḥānān-ı Kadīm ve Ahvāl-i Deşt-i Kıpçak der eyyām-ı saltānat-ı Murād Ḥan bin Sultān Ahmed Ḥan eyyede Allahü devletehu

Bismillâhirrahmanirrahîm

Ḥamd ü senâ ol bârgâh-ı a’lâya sezâdır ki ḥıyām-ı eflâki bî-tınâb ve bilâ ‘imâd bişât-ı zemîn üzre bünyâd idüp insân nâm şun‘-ı ‘acîbin ve mihmân-ı mükrem-i ḡarîbin envâ‘ ni‘am ile mugtenem eyledi ve hediye-i şalavât ol dîbâce-i maḡlûkât ve şefî‘-i ‘uşât ümîd-i rûz-ı ‘araşât sultānû’l-enbiyâ ve’l-mürselîn cenâblarına olsun ki şân-ı ‘âlîşânlarına Cibrîl Amîn ile *Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li’l-‘âlemîn*¹³⁶ âyet-i pür-hidâyeti nâzil olmuşdur Ve ‘ämme-i ‘âlem ve kâffe-i benî Adem üzerine ehemmi ve elzem olan du‘â-yı devlet-i Şehriyârî ve şenâ-yı rif‘at-i Cihândârî şâhib-nigîn-i ḡâtem-i Süleymânî maḡz-ı rahmet-i Yezdânî

Beyt

Cihândâr-ı sultân-ı şâhib-ḡurân

Civân-baḡt-ı Dârâ-ı kişver-sitân

¹³⁶ Kuran, Enbiya 107. Biz seni bütün alemlere sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik.

Halîfe-yi rûy-ı zemîn şâhib-kırân-ı İskender-i qarîn hulâşatü'l mâ'ive't-
tîn, zıllullah-i Te'âlâ fi'l 'arzeyn

Beyt

*Şâhen-şâh-ı cihân Cem kadr-i 'âlî-¹³⁷tebâr
Peder ber-peder Husrev-i tâcdâr¹³⁷*

2a

*Şeh-i dehr Dârâ-ı 'âlî-neşâd
Cihândâr-ı 'âdil ü Cem-nihâd¹³⁸*

Es-sultân ibn-i sultân es-sultân Murâd Han ibn-i sultân Ahmed Han
eyyede Allahü devletehu ve eyyede saltanatehu

Beyt

*Şehâ dâverâ Cem-¹³⁷haşem ser verâ
Sezâ halk derse saña dâd-ger
Felekde melekler senâ-¹³⁸hâh hep
Saña şanma ancak recâda beşer*

Ba'dezâ müverrihân-ı tevârih-i 'âlem ve müzekkirân-ı ahvâl-i benî Adem
her biri pâdişâhân-ı pîşinin ahvâllerin tahrîr ve zamân-ı hükûmetlerinden vâkı'
olan vekâyi'i nakîr ü kıtmîr idüp lâkin fermân-ı âl-i 'Osmân keşşerehumullahu
Te'âla ilâ yevmi'l-haşr ve'l- mizân ile Deşt-i Kıpçak'a han olanları beyân
eylemediklerinden bu fakîr-i nâ-tüvân el-muhtâc il-allahî'l-meliki'l-mennân
'Abdullah ibn Rıdvân ol diyârlarda nice zamân güzêrân üzre olmağın bi-
hasebi'l-imkân kaleme getirip beyân ve velî-i ni'am olan şâhibü'l-kerem düstür-
ı mükerrem müşîr-i mufahham kahramân-şavlet Haydar-şeca'ât Bermek-fitnat
Hâtem-tabî'at vezîr-i zî-şân, *kapdan Hüseyin Paşa* yesser Allahü Te'âla bimâ
yeşâ' hazretlerine her diyârın ahvâline vukûf ve şu'ur-ı ehemmi-umûr olmağın
der-i devlet kararlarına 'alâ vechi'l-ihtisâr küstâhâne bir risâle ile 'arz ve iş'âr
eyledikde hayr ile yâd olalım

¹³⁷ Bu şah. Cem yüzlü, soylu; ecdâdı tac ile taht sahibi Hüsrev soyundandır.

¹³⁸ Yüce nesepli Dârâ'nın dünyasından, adalet mülkünün hükümdârı ve Cem'in soyundan.

2b

Beyt

Zihî vezîr-i kebîr-i 'ālî-şân
Kâmilü'r-re'î şâmilü'l-ihsân

Ol 'Alî-sirei felek-rif'at
Müşterî-fiñat melek-şâşlet

Bir sehdîr ki cûdî olsa
Rağam tayy ide tām hatem o dem

Bir şecî' ve dilîrdir ki eger kılsa
Rüstem şeca 'âtine nazār

Hayfdan zerid olup çü berg-i hazân
Ola endāmı bî-düş-ı lerzân

Nazarı hâki eyledi iksîr
No'la eger bulunmaz ise nazîr

Zerrece ger nazar iderse baña
Evc-i rif'alde me'vâ

Yâ İlâhî bi-hakk-ı rûh-ı Resûl
Dâ'imâ hâcetini eyle kabûl

Yâ İlâhî bi-hakk-ı nûr-ı Halîl
Ver aña 'ömr-i devlet eyle tavîl

*Yâ İlâhi bi-haqq-ı Nûn ve'l Kalem*¹³⁹

Sırr-ı Kur'ân et anı mişâl-i 'âlem

Yâ İlâhi bi-haqq-ı Hâzret-i Nûh

Bağr ü berrde ver aña fetğ ü fütûğ

Yâ İlâhi bi-haqq-ı 'arş ü berîn

Dâ'imâ nuşretini eyle karîn

Bağr ü berrde kıl anı manşûr

Ola a'dası dâ'imâ mağhûr

Devlet-i 'ömrünü füzûn eyle

Düşmenin dâ'imâ zebûn eyle

Bu du'âya şu kim diye Amin

Haqq belâlardan ide anı emîn

Pes imdi hafî olmaya ki Deşt-i Kıpçak didükleri kadîmden Tatar tâ'ifesine mağşûş bir vâsi memlekettir ki pâyitahtları Kırım ve Bahçesarây ve Serâcık ve Almasarây ve Ğazan ve Azak ve Qal'a-yı Or ve Hâcî Turğan ve Ejderhân vilâyetleridir Evvela Nefs-i Kırım bir şehr-i mu'azzam ve sevâd-ı a'zam

3a idiği tûl ü 'arzını bir Tatar-ı süvâr kısa ilgâr eylese nişf-ı nehâra dek ancak geşt ü güzâr iderdi Ol cennet-âbâd haşretü'l-mülûk olan bilâddan olup âb ü hevâsı nazîf ve ebnâsı zarîf ve 'ulemâsı şerîf olmağın Mısr-ı Kâhire'de pâdişâh olanlardan sultân teberrûken şehr-i Kırım'da bir eserim olsun deyü 'asrınıñ hanına ilhâh eylemegin behişt-âsâ bir câmi'-i laţîf binâ eylemişdir ki fûrsî somaki mermerden ve derr (ü) dîvârı hâmdan idi Hâlâ câ-be-câ âşârı 'ayân olmağın ne ma'küle binâ idüğü andan nümâyândır Ve bunun emşâli cevâmî' ve medârisine nihâyet ve 'ulemâ ve fuzelâsına gâyet olmayup hattâ bir 'aşırda otuz dört nefer katında fâ'ik fetvâya lâyıq kimesne cem' olup seng-i mezârlarında

¹³⁹ Nûn ve'l Kalem: Kur'ân'ın 68. sûresi (Nun ve'l-Kalemi (ve ma yesturune) (Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun!).

a'lemül-'ulemâi'l-mütebahhîrîn tahrîr ve hem-'aşr oldukları taştîr olunmuşdur Ve tâ'ife-i tüccâr ve ekâbir-i mâldârları hûd bir mertebede idi ki her biri mânend-i Kârûn altun ve cevâhirlerin hum-ı Hüsrevânîler ile yerlerde medfûn eylemişler idi Hattâ tüccâr-ı Hindistân māl-dārân-ı Kırım'ı imtiḥân kaşdıyla nicesi bir yerlere cem' olmağla sermâyelerin misk-i ezfere verip bir kaṭâr-ı şütürende ile Kırım'a irsâl ve anda varup mezâd olduğda ancak bir âdeme bey' olunmasın murâd

3b eylediler Pes resûl-i mezbûr ḥasbe'l-me'mûr Kırım'a gelüp metâ'ına ḥarîdâr bir müşteri-i mâldâr taleb eyledüğünde tüccârdan bir ihtiyâr Kırım'da zîbâ bir câmi' binâ iderken anı bi'l-küllîye bâzâr idüp bahâsını zer-i ḥâlisü'l-'ayâr verdiğinden soñra fi'l-hâl ol miski câmi'niñ kiline şaman yerine idḥâl eyledüğü meşhûrdur Ve ḥâlâ *Misk Cāmi'i* demekle ma'rûf ve mezkûrdur İlâ hâze'l-ân eyyâm-ı şayfda bârân olup der-'akab güneş nümâyân olduğda râyîḥa-i misk şemm olunur Ammâ ḡarâbet bundadır ki bu kadar māl ü nevâlleri var iken anda olan nisvân ü ricâlin derûnları ḥisset ü denâyetleri mālâ-mâl olup yanlarında şadâkat ü zekât vermek emr-i muḥâl olmağın dâ'imâ işleri vebâl ve kemâl-i 'ucub ü gurûrlarından ol şehirde olan faḳîrû'l-hâl ziyâde pâ-mâl idi El-ḥâşılı li'-l-lah işleri olmayup ḡayrât nâmına olan 'imârâtları mücerred iştiḥâd ve 'unvânlarından *sebeb-i illet olsun* deyü eyledikleri cihetden ḡazabullah ile kendülere inḳîrâz vâḳi' olup mülk-i ma'mûrları ḡarâb olmuşdur Ol diyâr-ı celîlû'l-'tibâr bu vechile pây-mâl-i ḡâksâr olması evliyâ-yı kibârdan şâhib-i ḡâl *Kemâl Ata* nâm ferruḥ-fâl

4a şehre bir dervîş fukarâsını irsâl ve zekât-ı māl taleb eyledükde ol tâ'ife-i ḡâ'ife kımâl-i baḡîl olduklarından zükûtlarını virmedüklerinden ḡayrı Kârûn mişâl istihzâ' eyledüklerinden Ḥâzret-i Şeyḡ Kemâl infî'âl ile Cenâb-ı Zu'l-Celâlden ol şehrin ḡarâb ve pâ-mâl olmasını recâ ve ibtiḥâl eyledi Meger ol şehirde *Râbi'a-i 'Adeviyye*¹⁴⁰ mişâl şâhibe-i ḡâl ve ḡatun-ı ferîşte ḡuşân var idi ki evḳâtın 'ibâdete şarf ve zimâm-ı ihtiyârın ol semte 'atf idüp zûhd ü taḳvâya sâlike ve keşf ü kerâmâte mâlike olmağın iki ferzend-i dil-bendiniñ ellerine birinin ḡaymak ve biriniñ bal virüp Ḥâzret-i Şeyḡ Kemâl'i ta'zîmle istiḳbâl ve *Yedi Maḡallesi*'ne zarar erişmesin lisân-ı ḡâl ile 'arz-ı mâ-fîl bâl eyledi Pes ḡikmet-i Ḥüdâ-yı lâ-yezâl fî'l-hâl ol şehre ḡazab-ı Zu'l-Celâl irişüp vebâ istilâ

¹⁴⁰ Vali hanımlardan. 752'de Kudûs'de öldü. Dûnyevi mala değeri vermemekle marufedir.

eylemegin ol sāl anda kaht-ı ricāl ve bināları zelzeleden yıkılıp pā-māl oldu Hālā ol *Yedi Maḥalle* ma'mūr ve bal kaymak ile meşhūrdur Ve'l-hāşıl ol kavmin firavniyeti kemāle irmegin ol mezkūr *Kemāl Ata* dedikleri şeyhin yüzünden zevāle

4b erdikleri āfitāb-ı 'ālem-tāb gibi zāhir idigi bī-irtiyābdır Ve Ejderhan ve Gāzān vilāyetleri gāyet ile ābādan ve içi dolu insan leṭāfet-i āb ü hevā ile meşhūr ve elsine-i nāsda bināları kāşiden olmak ile ma'rūf ve mezkūrdur Yedi sene 'ale't-tevālī ol diyārlar berf ü bārāndan ḥālī olmamağın anda olan ahālī celā-yı vaṭan idüb Māskōv vilāyetinde temekkūn eylemişler idi Ala hāze'l-an yigirmi otuz biñ miqdārı Müslümān ol diyārda iskān idüb anda olan kral girü küffār ile cenk eyledüğünde bunlar imdād itmegin niçe cevāmi' ve mesācid bünyād idüb ve sākin oldukları yerleri ābād eylemişlerdir vesā'ir diyārları daḥi Temurlenk ile Toktamış Hān cenk eylemegin niçe zamān ol diyārlardan emn ü amān getirilüb halkı muhtāc-ı nān olmağın perākende ve perīşān oldılar Şimdiki ḥālde vilāyetleri Akmescid ve Qarasu ve Gözleve ve Şalācık ve pāyitaht ve cāy-ı qarārları Bağçesarāy ve Almasaray dedikleri diyārları qalmışdır *Hāfiz Muḥammed Taşkendī* yazdığı üzre ibtidā' Deşt-i Kıpçak'a hān olan Şubān Hān ibn Tūnī Hān ibn Ceñgiz'dir Ve *Şeyh Ahmed bin 'Ömer bin 'Arab Şāh Enşārī* kavli üzre ibtidā' Deşt'e hüküm eyleyen Berge Hān ibn Tūnī ibn Ceñgizdir Altı yüz

5a altmış beş tārīhinde Berge Hān fevt yerine Mengü Temir Hān oldu Ba'dehu Yedakzan bin Toğan ba'dehu Tilāy Hān bin Mengü Temir Hān ba'dehu Tağtayay?¹⁴¹ ibn Mengü Temir ba'dehu Özbek Hān ibn Tuğrulcı Hān ba'dehu İnsān Oğlan Hān ba'dehu Cān Bek Hān ba'dehu Evres Hān pādīşāh oldu ba'dehu Temurlenk zuhūr idüb *bir gözü kōr ve bir ayağı topal iki pādīşāhım* deyü mağrūr ve mütekebbir olan Evres Hān'ın memālikini cebren ve qahren elinden alub Toktamış Hāna virdi Niçe zamān pāyitaht-ı ḥānān olan Bağçesarāy'da hükmi revān oldu Ba'de zamān 'ișyān edüb Temurlenk ile cenge āheng eylemegin Toktamış Hān helāk virib zīr-i ḥāk oldu Bu kerre Memālik-i Deşt-i Kıpçak Āmedgū Hān taşarrufuna düşüb yirmi sene hükümetden soñra Toktamış Hān evlādından Qadirverdi Hān zuhūr idüb Āmedgū Hān ile nice def'a ceng ve 'ālemi birbirleriniñ başına teng eyledi 'Akıbet tīr-i kazā te'sīr

¹⁴¹ Muhtemelen Çağatay.

Kâdirverdi Hânın derûnunda câygîr idüb ol zahm ile guşte ve devleti bergeşte oldı

5b ba'dehu Toktamışın diger oğlu Küçük Mehmed hüruc ve pederiniñ tahtına 'uruc idüp niçe zamân Kırım'da hân olmuştur Ba'dehu Hacı Giray Hân pâdişâh oldı Sekiz yüz seksen târihinde vefât idüp hânlık şadrına lâyıq on iki yarar oğlu ve saltanata müstehak niçe nâmdâr akrabası olmağın kendüsi fevt olduğdan sonra her biri saltanat ârzûsuna düşmekle birbirlerine 'asker çeküp gitdikde gavğa kabardı Gün oldu ki Mülk-i Kırım'a iki hânın hükmi revân oldı Ol ecden Diyâr-ı Kırım'a kemâl-i ihtilâl düşmegin etrâflarında olan küffâr-ı dâlelet-medâr bî-mehabâ kendülere istilâ eylemişlerdi EL-HASIL hîn-i cengde birbirlerinden firâr iden hânlar ümerâ-yı küffâra taşaşşun ederlerdi Bu eşnâda Mengli Giray Hân bir kaç gün Kırım'da hân olup ba'de zamân qarındaşlarınıñ hücûmuyla 'azl ve menkûb olduğda küffâr-ı Naşâra taşarrufunda olan Mânkûb kal'asına taşaşşun edüp anların imdâdıyla hân olmak sevdâsında olmuş idi Ve ihtilâl-i Fâtih-i Konstantiniyye olan *Ebu'l-fütûhât ve'l-megâzî Sultân Mehmed Gâzî* istimâ'-ı hümâyûn eylediklerinde üç yüz pâre qadırğa

6a ile Gedik Ahmed Paşa nâm vezîrini serdâr edüp Kırım cânibine irsâl eyledi Ol Frenk keferesinüñ elinden Kefe Hişârın ve küffâr-ı Naşâra taşarrufunda olan Mânkûb kal'asın aldılar Hattâ kal'a-i mezbûre yek-pâre bir dağ üzre vâkı' olup bir cânibi musattâh şahrâ olmağın anda zirâ'at ve içinde âb ü revân cereyân eylemeğın hıfz ü hırâset olunurdu Kûşe be-kûşe naql-i dil-ârâ ve taraf-be-taraf şecere-i müntehâsı olup nesim-i nesim ve hevâsı 'anber-şemim bir maqâm-ı dil-küşâ ve maḥall-i behişt-âsâdır Kemâl-i irtifâ'ından top havâle etmek muhâl ve ziyâde metânetinden toprak sürüp yürüyüş eylemek mümteni'ü'l-ihimâl idi Bir gün ol ser-dâr-ı zafer-şi'âr 'asker-i sabâ-reftâr ile etrâf-ı hişârı geşt ü güzâr ederken mîr-i kal'ayı sayd-ı naḥcîrde görüp şikâr eyledi Bu haberi küffâr-ı kal'a işitdiklerinde hişârda karar edemeyüp bî-ihitiyâr bir gice sefînelere binüp firâr eylediler Lakin ol ser-dâr-ı 'adüvv-şikâr 'âkıl ü nâm-dâr ve müdebbir-i rûzgâr ve 'atîk vezîr-i kâr-güzâr âdem-i bahâdirî olmağla 'akabalarının niçe nâm-dâr 'asker göndermegin anda olan meferr edenlerden başlarından emîr ve fakîrlerin

6b cümlesin esîr eylediler EL-KISSA Ol serdâr-ı ferhunde-fâl vezîr-i kâm-kâr hazretleri ümerâ-yı Naşâra'yı Asitâne'ye irsâl eyledükde hikmet-i Hüdâ ümera-yı Naşâra ile zikri sebkat eden Mengli Giray Hân bile bulunup pâdişâh-ı gerdün-

vekâr Sultân Mehmed hâzretlerine ‘arz olundukda mezbure han hâzretlerine küllî i’tibâr idüp tabl ü ‘alem virmekle çerâğ-ı efrûhte-i pâdişâh olduğundan nâm-dâr ‘azîm ‘in‘âm ü ihsân-ı hümâyûn itmekle hutbe ve sikkeye nâ‘il olmak han-ı kâmkâra müyesser oldu Ve tekrâr Mengli Giray’ı han-ı cedîd ve Kırım’da sedd-i sedîd ve paşalarımız ile hoş-âyende mahabbet-i mezîd ile hayır du‘âya hulûs-ı kalble ‘ömr-i medîde müdâvemetle tenbîh-i hümâyûnla Kırım’a cemî‘ Tatar ile gönderdüklerinde Tatarâna daği hanlarımızın emrine fermân-ber-dâr olmağla mütevekkilen Ala’l-lâh Kırım’da karar itmekle niçe mâh ü sâl uğur-ı hümâyûnda ceng ü cidâl ve küffâr-ı Moskova çâpûl ve harb ü kıtal ile iderek küffâr-ı hâksârı re‘âyâ mertebesinde bir ceneralı Kırım’da iskân olunup Asitâne-i ‘aliye hânların ma‘rifetiyle kârları beter idi ‘Âkıbet tokuz yüz yigirmi senesinde fevt

7a olup fermân-ı ‘âlî-şân ile büyük oğlu Mehmed Giray hân-ı zî-şân oldu Niçe zamân Deşt-i Kıpçak’ın hükmi anıñ elinde oldu ‘Âkıbet ecel-i ‘âcilden âmân ve mevt-i müsta‘celden zamân bulmayup teslim-i cân itdükte küçük oğlu Gâzî Giray Hân hâzretlerine hanlık ihsân olundu Lakin tıfl-ı şağîr olup hükûmete kâdir olmaduğı ecilden ‘azl olunup pâdişâh-ı cihân Sultân Selîm Hân ibn Bâyezid Hân ‘aleyhi’r-raḥmeti vel-ḡufrân diğeri oğlu Sa‘âdet Giray Hân hâzretlerini yevmiye biñ akçe vazîfe ihsân itmekle âl-i Ceñgiz’in devleti topunu âsûmâne irgürdi Hattâ hân-ı mezbûr hüsle meşhûr olan Şâhib Giray nâm karındaşını rehin tarîki ile Der-i devlete irsâl ve taḥşîl-i kemâl içün Asitâne-i Sa‘âdete îsâl eyledi Hânlardan rehine rağbet ve kendülere ‘ulûfe ile ri‘âyet ve ba‘zı ağalarına vazîfe ‘inâyet olunmak cümleten Sultân Selîm Hândan ‘âdet kalmışdır EL-KİSSA Sa‘âdet Giray Hân niçe zamân Kırım’da han olup ‘adâlet ile hükûmetde iken ‘âkıbet Mehmed Giray evlâdından zulûm ü hamâkatle meşhûr olan İslâm Giray Hân ‘urûc eyledi ‘Asâkir-i Kırım zu’l-vecheyn olmağın tarafeyn olup nişfı aña mütâba‘at ve nişf-ı âheri

7b buña teba’iyyet eylemegin mâ-beynlerinde küllî ‘adâvet peydâ olup Mülk-i Deşt ihtilâle yüz tutdı Âḫîr-i kâr dokuz yüz yirmi üç târiḫinde nehr-i Azak kenârında birbirleriyle cenge âheng eyledikte Kefe sancağına mutaḥarrıf olan Şâhib nâm bahâdır ve Teng Bâli Bek ‘asker çeküp Sa‘âdet Giray’a mu‘âvenet içün varmış idi ‘Âkıbet mezbûra câm-ı şehâdet naşîb olmağın İslâm Giray’a nuşret ve Sa‘âdet Giray’a kesr-i hezîmet vâkı‘ oldu Ve bi’l-cümle nice mâh ü sâl bu ḫâl üzre birbirleriyle ceng ü cidâl idüp re‘âyâ pâyımâl olmuş idi Âḫîr-i kâr

Sa'adet Giray Han keşmekeş-i a'dādan bî-zār olup huzūr ve rāhat cānibini ihtiyār eyledi Ya'ni hānlığı birağup Der-i devlet- karāra çehre-sāy oldu Taraf-ı saltanatdan bir vechile telatfuf olunduğı hānlıktan güzērān iden 'ömrüne te'essüf çekdi Ve bi'l-cümle Sultān Selīm Hān'ın rīkāb-ı hümāyūnundan bir ān münfekk olmayup hattā 'Acem fetħinde hıdmetinde bulunup küllī ri'āyet olundu 'Ākıbet mevt buña dağı mühlet vermeyüp fevt oldukça Hāzret-i Eyüb Ensārī'de defn olundu

8a Ve tağallūben hān olan İslām Giray şeh-r-âşûb Sultān Selīm Hān-ı Gāzûb havfından bir ān karār idemeyüp Deşt-i şahrāy(ı) geşt ü güzār iderdi Āhır-i kār bīm-i cān ile bî-karār hūsn-i ihtiyāriyle hānlıktan fāriğ olduğı Dergāh-ı mu'allā ve Bār-gāh-ı a'lāya 'arz eyledükde Sultān Selīm-i zî-şān hānlığı rehin olan Şāhib Giray-ı nev-civāna ihsān-ı hümāyūn eyledigi ol zamān hūsn-i letāfetde āfet-i cān ve lutf-ı melāhetde fitne-i cihān oldu Taḫl ü 'ālem vermekle ser-firāz ve niçe in'am ü ihsān etmekle sār hānlardan mūmtāz eyledi Ve kadirğalar ile Memālik-i Deşt'e irsāl idüp niçe māl ü sāl bu hāl üzre geçmişdi 'Ākıbet 'Arab'da cüyāni olan İslām Giray şüret-i itā'atde Hān-ı nev-civāna dağı hufyeten mazarrata niyyet eyledi Lakin hān-ı 'ākıl der-i devletde neşv ü nūmā bulmuş bir sultān-ı kāmil olmağın muḫaddem hareket idüp Bāḳī Bek nām yār-ı gārına bir fırsat ile İslām Giray Hān'ı katl etdirüp ziyāde ri'āyet eyledi Lakin irādeti'l-lahda bu ma'küle pādīşāhların katline niyyet edenlerin 'ömri ziyāde kıllet üzre olmağın

8b merḫūm Bāḳī Begden bir zillet şudūr eylemegin zamān-ı şiddetde ābla memlū bir havza habs itdirüp ol dil-efsürde anda mürde oldu EL-KİSSA Şāhib Girāy-ı nev-civān nice zamān Kırım'da hān olup Sultān Selīm Hān 'ala rahmeti ve'l-ğufrān fermāniyle Deşt-i Kıpçak'da hükmi revān olup kām-revān oldu Ba'de zamān āl-i 'Osmān hānedānından Sultān Süleymān zamanı oldukça vezīr-i a'zam ve dāmād-ı muhterem Rüstem Paşa envā'-ı gadr-ı şarīh Etmekle mezbūrī 'azl itdirüp hānlığı Devlet Girāy ibni Mübārek ibni Mengli Girāy Hān'a virüp ol bî-günāh asla 'inād ve 'arz-ı sipāh etmeyüp hālını anlamağa 'azāmet-i Dergāh'a 'izzet etmege niyyet idüp Tamān Suyı nām ma'bere gelüp muvāfiḫ rüzgāre intizār üzre iken hapsine giriftār olan Mübārek Girāy tenhā düşürüp ol vücūdī nā-būd eyledi Bilāhare dokuz yüz seksen beş tārīhinde Devlet Girāy fevtinden sonra Mehmed Girāy sālimen Murād Hān ibn Selīm Hān emriyle hānlığa

9a mâlik olup Kırım'a hân oldu Altı sene hükümetden soñra bizzât kendüye rah-ı Dağıstân'dan sefer-i Şirvân fermân olunmuş idi Gitmedüğinden gayrı nâmûs-ı dîn ü devlete hâlel virecek ba'zı nâ-sezâ kelimâtı pâdişâh-ı devrâna 'arz u inhâ' olundukda izâle olunup ezâ ve cezâsı vezîr-i şânî Özdemir oğlu 'Osman Paşa'ya fermân olundu Pes donanma-yı hümâyûn ile ol serdâr-ı zafer-mağrûn Kefe'ye vardıkda ol-sâl hân-ı mezbûr ile bir ceng ü cidâl ve tâ'ife-i Tatar ile harb ü kıtâl eylemişlerdir ki niçe zamândan berü çeşm-i rûzgâr görmüş degil idi 'Âkıbet 'Osman Paşa'ya nuşret ve Devlet Girây'a hezîmet vâkı' olmağın hakkından gelüp hânlık Der-i devletde İslâm Girây nâm karındaşına şadaka olundu Bunuñ dañi zamânı tamâm olup câm-ı memâtı dokuz yüz toksan altı senesinde nûş itdikde saltanat-ı Deşt-i Kıpçak Gâzî Girây nâm karındaşına cümleden ula ve uhra ve hân olmağa lâıyık ve sezâ görülmegin sene-i mezbûrde Cemâzie'l-Ula'nıñ on yedinci günü tañl u 'âlem virilüp Kırım'a hân ve taraf-ı saltanatdan 'azîm in'am ü ihsân olunup ol sâl-i ferhunde-fâlde Deşt-i Kıpçak'a irsâl

9b olundu Haddizâtında yarar kâr-gûzar ve bahadır-ı nâm-dâr savaşı-pişesiniñ fiğân-i arslanı ve işret ve muğâş-ı şükûfe-zârınıñ Erdeşir-i Nüşirevânı olup zamân-ı saltanatında hâk-i pâyine varan ganî ve fakîr esîre sîr ü avân hanlıkda baş başına giden Tatar ganâyim-i kesîre ile geltirdi EL-KISSA Tarz ü tavrı şâhâne ve revîşi pâdişâhâne idüp mehâsin-i ahlâkıñdan 'âlem-i germ-dîdesi idi Dañi hân olmazdan muqaddem Devlet-i Âl-i 'Osmana küllî hîdmeti sebkat idüp Şirvân leşkerine mu'âvenet içün vardıkda eşnâ-yı cengde 'Acem şâhı olan Hamza Mîrzâ ibn Muhammed Hudâbende yedine esîr olup bendine giriftâr olmuş idi Ba'dehu halâş olup Der-i devlete geldikde İslâm Girây fevt olmağın Kırım'a hân ve Kânûn-ı 'Osmanîyân üzere sâ'ir bahşışinden gayrı on biñ filori ihsân-ı hümâyûn olundu Ba'dehu Yanık seferinde kal'a fethinde bulunup Sinân Paşa'nıñ 'arzı ile yevmî biñ aqça vazîfesine biñ aqça dañi zamm olundu Ve biñ yedi senesinde 'asker-i İslâm'a serdâr olan Şatırcı Mehmed Paşa'ya mu'âvenet içün varup küllî hîdmet eylemiştir 'Âkıbet

10a cevher-i cânını biñ on altı senesinde hâzin-i câna ısmarlayup rihlet itdükde hanlık Der-i devletde bulunan Selâmet Girây'a şadaka ve 'inâyet olundu Ol dañi Sa'âdet Girây evlâdından olmağla Anañolı'da müstevlî olan Celâlî eşkiyasınıñ yanlarına varmağla diyâr-ı küffâr gibi memâlik-i İslâmı nehb ü gârât ve niçe bilâd ü kurâyı âteşlere yakup ve urup hasâret eden Mehmed Girây ve Şâhîn

Girây nâm iki sultânları *benim akreb-i akrabâmdır* deyü pâdişâh-ı gerdün-veķâr Sultân Mehmed-i kâmkâr hâzretlerinden şefâ'at etmekle Mehmed Girây'ı kalgay ve küçük karındaşı Şâhîn Girây'ı nüreddîn idüp Kırim'a revâne olmuşlar idi Bir kaç sâl bu hâl üzre geçüp 'âkıbet Mehmed Girây hânlık sevdasına düşüp Selâmet Girây'ı katl ve kendüsi tahtına nakl itmesi bâbında karındaşı Şâhîn Girây ile kıl ü kâl iderken hân-ı mezbûrun ahibbâsından biri bu habere vâkıf ve bu sırra 'ârif olup hanı âgâh eyledi Pes han-ı mezbûr bîm-i cân ile bî-huzûr olmağın bunları izâlede sa'y-i bî-kuşûr etdükde ikisi daği Çerâkese firâr ve 'adâveti âşikâr edüp

10b *İtteki şerre men ahsente ileyhi*¹⁴² mazmûnın izhâr itmekle nice Çerâkese ve Tatar ihzâr ve Deşt-i Kıpçak'ı zör-ı bâzû ile taht-ı taşarrufundan almağa bezli-i iktidâr ve kendüler cülûsa karar virdiler Han-ı merķûm hezâr gumûm ve hümûma düşüp bu iztirâbını Der-i devlet-i şâhâneye 'arz ve inhâ ve tazallum-ı şekvâ eyledi Ol târihde vezîr-i a'zam ve serdâr-ı ekrem ve sefer-i 'Acem'e me'mûr olan Murâd Paşa ki 'adl ve şefkat ile ma'rûf ve meşhûr ve tedbîr ve secâ'atde müsellemler-i cumhûr olup re'y-i münîri ile nice harâb olmuş memâlik ma'mûr ve tîğ-i âteş-bâr ile 'umûmen vilâyet-i Anaṭolu'ya müstevlî olan a'dâ-yı dîn ü devlet Celâlî eşkiyâ-yı düzağı halkını bi'l-küllîye münhezim ve maḵhûr eylemiş bir düstûr-şâhib-i maḵdûr olmağın Kırim fuḵarâsına merḥamet eylemiş ve 'inâyetiyle Deşt-i Kıpçak'da olan ehl-i İslâm'a şefkatlerinden nâşi bu ihtilâliñ def' ü ref'ini murâd eylemegin tarîḳ-i 'ilmden defterdâr olan ve simmâ bu faḳîre vâlid-i mâcidimiz merḥûm Rıdvân Paşa'yı pāk-nihâdı meclisine da'vet ve eyâlet-i Kefe'yi kendüye tevcih ve 'inâyet idüp dedi ki 'ayn-ı maḵşûd ve maḵşûd-ı 'ayn girmeyenleri şulh ve muşâlaḥa müyesser olduḳda

11a Der-i devlet-i bülend-himmetine farz-ı 'ayn bilüp bu fitne ve fesâdı Deşt-i Kıpçak üzerinden aḥsen vechile def' ü ref'ine mücidd ve sâ'i olup han-ı mezbûr ile sultân-ı mezkûrûñ beynlerinde vâḳi' olan küdürâtı re'y-i münîrin ḥasebiyle mümteni'ü'l-ḥuşûl işe daği ḥuşûle mevşûl eylemeyesin deyüp biñ on dokuz sâlinde Kefe'ye irsâl eyledüḳ tarihî bu beyt ile ma'lûm olup

Beyt

*defter-i tammı bu târiḫde ḥâk oldıḳı dem
ḥâkim oldu Kefe'ye 'izz ile Rıdvân Paşa*¹⁴³

¹⁴² İyilik yaptığın insanın şerrinden sakın/ kork.

¹⁴³ Ebced ile Hicri 1020 tarihi çıkıyor.

Hakkâ ki paşa-yı mezbûr hasbe'l-me'mûr Kefe'ye dâhil ve Deşt-i Kıpçak'a vâsıl oldu tedbîrde takşîr itmeyüp ıslâh-ı zâtü'l- beyn için tarafeyne münâsib mektûblar irsâl eyledükde tedbîri taqdîre muvâfık düşüp *mâbeynlerinden kılıç ayırırken aralarından şu geçmez eyledi Şâhîn Girây ve Mehmed Girây girü nüreddîn ve kalgay olup Kırım'a gelmek şadedinde iken hikmet-i Hüdâ Selâmet Girây'a 'ömür vefâ itmeyüp marâz-ı istiskâdan vefât eyledi Bu haber ki Mehmed Giray ve Şâhîn Girây'a vâsıl oldu Çerâkeseden niçe biñ 'asker hâşıl idüp Tamân Suyı nâm ma'berden 'ubûr ve dârü'l-makarr-ı*

11b hânân olup Bâğcesarây'a duhûl ve bilâ-izn-i sultân-ı cihân tahta cülûs ve nüzûl eyledi Kendüsi Mehmed Girây hanlıkda ve küçük karındaşı Şâhîn Girây kalgay olup kâmkâr oldılar ve bundan âkdem kendüler Çerâkeseye firâr eyledükde hân-ı merhûm Mübârek Girây evlâdından olan Cân Bek Girây Mehmed Girây yerine kağılgay ve Şâhîn Girây yirine Devlet Girây nüreddîn eylemişdi Mehmed Girây'ın hürûcî ve tahta 'urûcî hâlinde bu iki birâder bir fırsat ile firâr ve paşa-yı merhûmuñ yanına varup qarâr eylediler Mehmed Girây ve Şâhîn Girây mezbûrânı katl için tecessüs idüp Kefe kal'asına taşaşşun eylediklerin istimâ' etdikde leşker-i pâyânla Kefe kal'ası muķâbelesinde olan Şarığöl nâm mevzi'a gelüp paşa-yı merhûm mektûb tahrîr idüp maзмûnunda dedi ki *Selâmet Girây Han vefât itmekle taht-ı Deşt-i Kıpçak baña irş ile intiķâl idüp hâlen cülûs eyledim İmdi saña istinâd edüp Cân Bek Girây ve Devlet Girây'ı dest-i beste kerdên-şikeste-i gür-nişîme dîvânıma irsâl eyleyesin ki şahîfe-i 'âlemden tîğ-i ateş-tâbımla vücûdları nâ-yâb eyleyem Ve illâ Kefe kal 'ası harâb ve hân mânların yağma ve yebâb edeyim*

12a deyüp 'itâb ile irsâl eyledi Paşa-yı merhûm bu mektûb-ı yâve-mefhûma nazar itdükde bu vaz'-ı nâ-hemvârların mücerred tâze ve hâmlıklarına haml eylemegin bî-garazâne kendülere naşîhat-nâme yazup cevâb eyledi ki *Kırım'da olan sultânlarıñ cümlesinden musinn ve ekber olan han olmaķ beyninizde mu'ayyen olmağın ol cihetle sizler cümleden mihtersiz Lakin bu âne dek mülk-i Deşt-i Kıpçag'a dest-res olan abâ ve ecdâdınız taraf-ı saltanatdan berât-ı şahî ile mümtâz ve taht-ı Kırım'a cülûs eden ağaçanız tabl ü 'alem ve tûğ-ı şehinşâhî ile i'tibâr bulup ser-efrâz olmuşlardır Sizler dağî kâ'ideyi selefiñizi telef itmemekle anlara hayr-ı halef olup selâfın-i mâziyeniñ eserine sâlik ve ulû'l-emr itâ'tle Deşt-i Kıpçak'a mâlik olasız Şöyle ki hilâfete sülûk edesiz Muķarrerdir*

ki mülûkden olmyasız Sāniyen taleb eyledügiñiz sultānlar hāliyen kal'a-i pādīshāhiye gelüp taħaşşun eylemişlerdir Hāliyen sizlere verülür ise Der-i devletden bizlere 'ikāb ve sizlere 'itāb olunması muḥakkakdır Talebiñiz Asitāne-i sa'ādete 'arz olunup fermān-ı şehriyārī ne minvāl üzre cārī olursa aña göre 'amel oluna deyüp irsāl eyledi Vaktā ki

12b ol mest-i ğurūr devletin meclisine bu varaķa vāşıl Men ğarre dalle ḥadīs-i şerīfinden ğāfil ve kuvvet-i āl-i 'Osmān ve şevket-i saltanat-ı dīvānı ferāmüş eylemiş bir lā-yu'kal olmağın *Ve'l-ḥaķķu murrūn*¹⁴⁴ fehvasınca bu naşihatle nefis-i emmāresine acı gelmegin āteş-i ğazabı iştī'āl bulup ol varaķayı sīne-i 'uşşāk gibi çāk çāk ve resūl-i pūr uşūlī bend ü zincire çeküp bī-pāk helāk eyledi ve tekrār cevāb-ı 'itāb-āmīz ile yarlıĝ-ı fitne-engīz taḥrīr idüp dedi ki *Evvelā Kırm Hanlıĝı için Asitāne'ye mūrāca'at eyle demişsin Memālik-i Deşt-i Kıpçak'da Āl-i 'Osmān'ıñ ne 'alāķası vardır ki mülāzemet eyleyem Sāniyen benim kılıcım üstüne kılıc mı vardır ki baña irşle intiķāl eyleyen saltanata cülūs için Āl-i 'Osmān'dan i'ānet taleb eyleyem deyüp bir Tatar-ı bed-girdārıñ yedd-i murdārına verüp irsāl eyledi Ol resūl-i fuzūl ile mektüb-ı bī-uşūl paşa-yı merḥūm ḥazretlerine vuşūl buldukda dimāĝlarında olan fesāddan tamām vehim ve aḥvālleri bilünmeyüp ḥanlık virülürse Devlet-i 'aliyye'ye bir raḥneleri muķarrer olacağın yarlıĝları mefhūmundan fehm eyledi ve kendi yanında olan sultānlara im'ān-ı nazār itdükde *Cān Bek Girāy Ḥānıñ küçük karındaşı Devlet Girāy ḥaylī 'āķil ve reşīd**

13a bulup uğur-ı hümayūnda bunda çok ḥidmet mi 'yār-ı ferāsetle añıldı Ḥattā ne olaydı büyük karındaşı bu olup ḥan bu olaydı yāḥūd küçük karındaşı daḡi ḥan olmaķ kānūn olaydı deyü te'essüf çekdi EL-ḤASIL sultān-ı dil-firīb ol ḥinde on sekiz yaşına karīb olup dīdesi çeşm gibi nergis gibi pūr-hāb ṭırrası cu'd-ı sūnbül gibi pūr-tāb bir sultān-ı kāmīl ve kāmyāb idi ki rüşd ve sedād ile ma'rūf ve meşhūr ve fehm (ü) zekāda müselleḥ-i cumhūr olup ma'rifet ü dāniş ile ārāste ve şećā'at ve cūr'et ile pīrāste

Beyt

Pīşezār-ı 'adāletīñ şīri

Mecr-ı 'adliñ neḥeng-āverengi

¹⁴⁴ Gerçek acıdır.

Bōstān-ı saḥāvetiñ birri

*Kūh u deštiñ peleng-i ferhengi*¹⁴⁵

Huṣūsen Farsī tekemmülüne mā'il 'ulemā ve şulehā neşāyihine kâ'il bir merd-i dānādır ve sultān-ı kāmīl olmağın paşa-yı merḥūm sultān-ı merķūma ḥitāb idüp didi ki *ḥalā benim maḳṣūdum oldur ki sizi Der-i devlet-medāra 'arz ve inhā idüp bu deštiñ ḥan-ı kāmīkārı idem Zümre-i Nogay-ı bād-pāy ve tā'ife-i Tatar-ı şabā-refīār emriñize fermān berdār olup mālīk-i şehir ü diyār olasız*

13b *Lakin siziñle birkaç kavl ve şarḥım vardır Qabl-i ḥulūlū'l-merām size inhā ve i'lām ideyim Şarḥ-ı evvel oldur ki cādde-i şer'-i 'adlden 'udul ve kânūn-ı kadīmden nükul eylemeyesiz Zīrā şer'-i şer'if ḥabl-i metīn-i laṭīf size dā'ima ḥıṣn-ı ḥaṣīm olup her rāhda hādi ve a'dā-ı dīm-i devletiñiz üzerine manşūr ve muzaḥffer olmañıza bā'ış ve bādi olup şarḥ-ı şāni oldur ki erbāb-ı ḥased ü kīm ve aṣḥāb-ı ḥıkd-ı şirret āyīni re'yiñize getürmeyüp anlarıñ kelām-ı nifāk-encāmını istimā'dan ihtirāz ve imtināc üzre olasız Zīrā mādām ki ağalarıñız ve muḳarrebi olan muşāḥibleriñiz zālīm olup şıfat-ı emānet ile muttasıf olmayalar Re 'āyā ve berāyāñıñ aḥvāl-i pür-melālleri şerr-i eşirrādan ma 'şūn olmayup daḥi 'adālet ve naşīḥati ile ma'rūf olmayasız Şarḥ-ı şālīs oldur ki faṣl-ı siyāset ve hengām-ı ḥükümetde 'acele ve şitābdan ictināb edüp ve ol bābda cānīb-i te'emmül ve taḥarriye meyl üzre olup her ḥālde 'inān-ı tedbīri elden koymayasız Zīrā ta 'cīlīñ zararına nihāyet yok ve şabr u te'emmülüñ fā'idesi*

14a *gāyet çokdur Şarḥ-ı rābi' oldur ki der-i devlet-medār-ı al-i 'Osmān keşşerehüm Allahü Te 'ālā ilā yevmi'l-ḥaṣr ve'l- ḳarār ve'l- mizān*¹⁴⁶ *dergāhına kemāl-i şadāḳat ü istikāmet ile bende-i ḥalka begūş olup evāmirlerine imtişāl ve nevāḥilerinden ictināb üzre olasız Zīrā ulū'l-emre ifā'at bā'ış-i devlet-i sa 'ādet ve inḥirāf daḥi mūcib-i nekbet ü ḥaṣāretidir Şöyle ki bu naşīḥatlarımı gūş-ı ḥūşuñıza mengūş eyleyesiz İktisāb-ı şalāḥ-ı ḥāl ve taḥşīl-i ḥısn-i māl eylemiş olursuz Cenāb-ı Ḥālīkdan ümīd-i vāṣıḳ ve recā-ı şādīḳ oldur ki şer'-i şer'ife inḳıyādıñız ḥasebiyle devlet-i dāreyne nā'il ve 'adāvete meylīñiz sebebiyle muḳadder olan murādātıñız ḥayr ile ḥāşıl ve re 'āyā ü berāyāya ri 'āyet ü*

¹⁴⁵ Adalet ormanının aslanı, adalet yolunun timsah avcısı, cömertlik bağının eli açığı, dağ ve ovanın muhteşem panteri.

¹⁴⁶ Allah, onların (sayılarını) ḥaşır ve mizān gününe kadar çoğaltsın.

hîmâyetiñiz ile zümre-i Tatar sizlere mâ'il ve al-i 'Osmân dergâhına şadâkat ve istiķâmetiñiz cihetiyle taht-ı Deşt-ı Kıpçak'a vâşıl olasız Bu husûsda ben dahî dâmen der-meyân idem ve muķzîl-merâm olmañiz bâbında tekeffül-i tâmm ve ihtimâm-ı mâl-â-kelâm idem Ümîddir ki bi- 'inâyeti'l-meliki'l-kadr muķadder olan emr sühûletle müyesser ola deyüp kelâmına hatm ve hitâm urdı Sultân-ı maķbûl bu kelâm-ı ma'ķûlî istimâ' etdükde telakķi-i bil-ķabul edüp dedi ki cezâkellah-ı Te'âlâ hayren zimmet-i himmetiñize lâyıķ olan mertebeyi dirîğ buyurmadıñiz Her vechile buyurulan

14b *kelâm-ı şahîfe-i hâfırımızda mektûb ve mersûm ve nuşh u pendîñiz tamâm ma'lûm oldu Kelamıñiz maķall-i şıdķ ve ħulûş-ı merķametden nâşî ve neşâyiñiñiz kemal-i ta'alluķ-ı muķabbetden mütemeşşîdir Fi'l-ħaķîķa âbâ' ü ecdâdımız al-i 'Osmânıñ ni'metiyle hâşıl ve her birisi Bâb-ı sa'âdetlerinde devlet ü sa'âdete vâşıl olmuşlardır El ħubbu yetevâresü ve'l- buğz yütevâresü¹⁴⁷ fehvasınca ol Asitâne'ye kec bakanların gözlerin çıkarup ve a'dâ-yı dîn ü devletleri olan serkeşleriñ başların kesüp uğur-ı hümayûn-ı şehriyârîde cân ve baş virmek bizim 'âdet-i kempîşemizdir Lakin fikriñiz bir emr-i 'azîm ve şey'-i cesîmdir ki bizden kuvvî ve lâyıķ olanlar dahî bu emr-i hâfîre takşîr üzeredir Fe-keyfe ki biz ħarîb-i şehir ü diyâr ve müflis-i dirhem ü dînâr olmayuz ħan olmaķ ķanda ve biz ķandan hemân senden recâmız oldur ki bizi Şâhîñ pençesinden ħalâşsâ bir çâre ve ķuşca cânımız cenâh-ı necâh olup Der-i devlet-i Asitâne-i âşiyâne irsâl ve revâne eylemege bir bahâne eyleyesiz ki dâne- ħîm-i sufre-i Âl-i 'Osmân olup ilâ yevmi'l-ķıyâm 'ömr-i devletleri ed'îyesine devâm üzre olalım deyü ibrâm eylediler Ve paşa-yı merķûm sultân-ı merķûmun*

15a *ķaraf-ı saltanatına olan inķiyâdını ve Asitâne-i sa'âdet'e kemâl-i istinâdını müşâhede etdükde bunlara küllî i'timâd ve her bâr sefer fermân olundukda uğur-ı hümayûnda ħazâ vü cihâd ideceklerine ziyâde i'tikâd hâşıl eyledi Pes bu ecilden el mer'u yatîru bi-himmetihî kemâ yatîru't-tayyîru bi-cenâ hayyihi¹⁴⁸ mışdâķınca himmet ü ihtimâm lâzım oldur ki eyleyem iķdâm ħayır işe hâşıl ide Rabb-i enâm fehvasınca iķdâm-ı tâmm idüp anlarıñ ve bunlarıñ ef'âl ve aķvâllerin Der-i devlete 'arz ü il'âm edüp didi ki ħalâ Kırum ħanı olan Selâmet Girây ħan vefât idüp tağallûben Meķmed Girây taht-ı ķadîme cülûs eylemişdir*

¹⁴⁷ Sevgi ve buğuz tevârüs eder.

¹⁴⁸ Kişi, kuşun kanatlarıyla uçtuğu gibi kendi himmetiyle uçar.

Eger hanlık mezburā (tevcih) olunursa ceng ü cidāl olmaz Lakin emirlerine imtisāl itmeyüp bâgî ve nehyelerinden ictināb eylemeyüp bâgî olmaları yarlıglarından ‘ayān ve dimāğlarında olan fesād mektûbları mefhûmundan nümâyân olmuştur Ammâ Kefe hışârına mûtaḥaṣṣın olan Cān Bek Girāy sultāna ḥānlık ve küçük karındaşı Devlet Girāy’a kalğaylık ‘ināyet olunursa bir vaz’ nâ-hemvârları şudūr itmeyüp uğur-ı hümâyûnda niçe ḥidmetleri zuhūr ider Ammâ Mehmed Girāy ile cenge leşker ve Cān Bek Girāy cülûs itdürmek için bir ser- ‘asker lâzımdır diyüp

15b mezkûr Devlet Girāy ile Asitāne-i sa’âdet-medāra irsāl eyledi Hikmet-ı Hüdā ol ‘arzla Devlet Girāy gelmezden muḳaddem hanlık Der-i devletde Mehmed Girāy’a virilmekle ḳadırgalar ta’yın olup Cabbār Mehmed Ağasına berāt ve ṭabl ü ‘alem virilmiş bulundu Lakin rûzgârları nâ-müsâ’id olup bahtı ber-keşte ve kevkebi nuḥûsetde olmağın mevc-i Baḥr-ı Siyāh cengçü bir bölük sipāh olup ve bād-ı şedîd yolların sedd-i sedîd eyledi Ḳadırgalara yelken açmak emr-i muḥāl ve forsalar kürek çekmege mecāl mümteni’ül-iḥtimāl oldu Ve Devlet Girāy’ın tâlî’i kuvvetde ve sitāresi sa’âdetde olmağın rûzgār-ı muvâfık sefînesine muṭabık düşüp Der-i devlet-medāra rûy-māl ve bârgāh-ı gerdün-iktidāra gelüp ‘arz-ı ḥāl eyledi Ol târiḥde şadāret-i ‘uzmā ḳā’immaḳāmı olan Ḥādım Gürcü Mehmed Paşa umûr-dîde ve kâr-āzmûde Nizāmü’l-mülk meşābesinde dîn ü devleti ḳayırır ve dōstı düşmenden fark ider bir şalāḥ-ı diyānet ile meşhûr-ı cihān cumhûr-ı zamān rûz ü şeb endîşesi Devlet-i ‘aliyyeyi şıyānet ve pişesi re’âyā ve berāyāyı ḥimāyet olmağın bu ma’nā-yı iz’ân ve ‘arz-ı mektûblara

16a im’ân-ı nazar idüp ol ān pâdişāh-ı cihān Sultān Ahmed Ḥān ‘aleyhi rahmeti vel-ḡufrān ḥazretlerinin rikāb-ı hümâyûnlarına telḥîş eyledikte Cān Bek Girāy’a ḥānlığı ve Devlet Girāy’a kağlıgaylığı ve Rıdvān Paşa’ya ser- ‘askerligi virdüm varup cülûs itdiresiz deyü ḥatt-ı hümâyûn-ı sa’âdet-maḳrûn vârid olmağın ol vezîr-i kârdān fermān-ı âlişān üzre her birlerine muḳtezâlarınca berātlar taḥrîr itdirüp ve Ḳānûn-ı ‘Osmānî üzre ‘alem-i şāhî ve ṭabl ü tûğ-ı şehinşāhî ta’yın idüp biñ on dokuz sâlinde on pâre ḳadırgalar ile çāšnigirbaşı olan Dilāver Ağayı Kefe’ye irsāl eyledi Bu tarafda Mehmed Girāy Kefe şehrin muḥāşara idüp ol iki sultānları cebren ve ḳahren alup ḳatlı iderüz Anları vir biz Çerākese ḳaryelerinde Besni nām ḳaryede bulup bî-nām ü nişān iken Ḳırım’a getirüp sultān eyledüm ‘Āḳıbet baña isā’et ve Selāmet Girāy ile ülfet idüp

mabeyn olmamıza sebeb ve 'illet olmuşlardır deyüp cenge âgâz eylemekde ve Cân Bek Girây bir temcîd vakti paşa-yı merhûmuñ yanında oturup e-yâ ahlvâlim niye müncer olur bunda baña yoktur Hemân bir tarafa revân olup cân kurtaram deyüp firâra karar vermekde paşa-yı merhûm ise gâm yeme mâni ' ve muî' Hüdâdır min ba 'di gayrûñ taşarrufi yoktur

Kime kim lutfi ola Mevlâ'nın

Devlet ayağına gelir anıñ

16b *Hemân kalbiñi Rebbü'l- 'izzet dergâhına muhkem rabt eyle*

Beyt

Devrân ki hâdisât ile yüklüdür

Gün toğmadan neler toga kim nagehân

Ümîddir ki Rebbü'l-ğadir hayırlar müyesser eyleye diyüp naşîhat eylemekde iken hikmet-i Yezdânî ol gün gün toğmadan evvel on pâre kadirğa ile Devlet Girây Sultân ve merhûm Dilâver Ağa gelüp Cân Bek Girâya hanlık berâtını ve paşa-yı merhûma ser-'askerlik emrini getürdi Bu haber ki Mehmed Girây ve Şâhîn Girâya vâsıl oldu Fi'l-hâl Şarığöl'den naql idüp taht-gâhı hânân olan Bağçesarayı'na 'asker cem'ine müteveccih revâne oldu Bu tarafda paşa-yı merhûm dañi dört biñ tüfeng-endâz ve beş biñ süvârî-şâhbâz cem' idüp kendi yanında on beş biñ altun harc itmekle Cân Bek Girây Hanıñ hanlığı mühimmâtını tertîb eyledi ki ol zamâne dek han-ı mezbûr giyecek bir çepken ve binecek bir bârgîrden gayrı şey'e mâlik degildi Ve iki yüz deve 'arâbasını tedârik idüp piyâdeleri 'arâbaların içine vaz' ve 'arâbaları atlunuñ eţâfına hisâr eyledi Ve kırk pâre zencîrler ile dolmuş topları bir gice 'arâbaların içine koyup nihân ve üzerlerine boş fıçılar kapatup pinhân eyledi ki düşmen haberdâr olup anlar dañi top tedâriki görmesinden ihtirâz eyledi ve bu üslûb üzre bir yevm-i sa'îd ve şabâh-ı cedîdde Kefe kal'asından çıkup Paşa Depesi nâm menzile nüzûl eyledi Ve bu 'asker içinde

17a Tatar tâ'ifesinden doksan yedi nefer âdem var idi Anlar dañi hidmet-kâr idi bâkî Kırım 'askeri ve Şîrîn begleri ve Tatar mirzâları ve Çerâkeseniñ bahâdîrları

ve Noğay güzîdeleri ve Çağatay erleri Mehmed Girây ve Şâhîn Girâyın yanında cem' olmuşlar 'avanelerinden idi Huşûşen Şâhîn Girây kuvvet ü şevketde cümle Kırım sultânlarına ğâlib olmağın felege kelek sîmûr-ı 'anķāya sinek dimeyûp niçe biñ âhen-pûş tîr-endâz Tatar-ı şikâr-bâz ile çarhacı olmuş idi EL-KİSSA paşa-yı merhûm ol menzilden dañi qalkup dört günden soñra bir Pençsenbe gün İndâl nâm şahrâya 'ale's-seher vâşıl oldu

Beyt

*Hemîn ol sebze-zâr üstünde çālāk
Kuruldu haymeler mânend-i eflāk*

*Buyurdu kondılar bir hōş mekāna
Ki zibālîkda benzerdi cināna*

*Tutup 'asker temāmet dāğ u rāğî
Kuruldu anda paşanın otağî*

Ertesi ki Cum'a gün idi kuşluk zamânı anı gördüler ki Cevānib-i erba'aların sehâb-āsâ yüz biñden mütecâviz Tatar-ı cerrâr ihâta eyledi

*Şu hadde dolmuş idi kûh u şahrâ
Ki qalmamışdı mâr ü mûra me 'vâ*

*O gice kaldılar hem anda arām
Olunca ser-nigûn nâr-ı âyet-i şām*

*İdicek şâh-ı hâver 'arż-ı ruḡsâr
Müheyyâ itdiler âlânı pey-kâr*

*Süvâr olup dü cānibden dilîrân
İderler cān ü dilden 'azm-i meydân*

*'Alemler kaldıruban yer yerin baş
Kazâ esrârını kılmağičün fâş*

*Hadeng ü tîrler itdükçe pervâz
Gelürdi sînelerden dürlü âvâz*

*Siper-i gögsün gerer her dem semâya
Rızâ virdüm deyü ya 'nî kazâya*

*Şu hadde zendeler olmuşdı bî-cân
Yedi deryâyı rengîn eyledi kan*

EL-HASIL mülâzimân-ı cenge mübâşeret olundu İkinci vaktine dek bir mertebe ceng ve cidâl ve harb-i kıtâl olmuşdur ki niçe zamândan beri çeşm-i rûzgâr görmüş degildi Niçelerin şemşîr-i âbdâr ile mürğ-i rûhî kafes-i hâkîden pervâz idüp ve niçelerin tîr ü senânla şandûka-i şadrı müşebbek kafese dönmüşdi 'Âkıbet Mehmed Girây ve Şâhîn Girây toplardan gâfil bulunup cevanib-i erba'adan hücum ile 'arâbalara karîb olduğda topar bir uğurdan âteşler virdiler *Allahü Ekber* ol zencîrler ejder-mânend Tatar leşkerlerine şarıldı Her biri beççe-i çil gibi târmâr olup tağları ol hînde zilllerden âvâz-ı hey hey ve surnâlar bozuldu şadâsın pey-der-pey virdiler Bayraklardan *Naşru minallahi ve fetḥun karîb*¹⁴⁹ âyeti bâhir ve sancakların altın tâcları

18a zâhir oldı tûğlar saçların kaldırıp ve nekkâreler gözlerin açdılar tabllar sînelerin döğüp ve siperler göğüs gerdiler nîzeler hün-ı a'dâya dış bileyüp tîrler cebe-i halkaların gerdiler Nefîrlerden ceng-i harbî şadâsı nümâyân olıcak tîğlar 'uryân olup her merd-i dilîr gırrında bir şîr ve her bir za'îf-i leng derrinde bir peleng olup bu üslûb üzre cenge âheng ve bir uğurdan top ve tûfeng atup mânend-i neheng yürüyüş itdikle

*Gurbe şîr est der giriften-i mûş
Lîk mûş est der-meşâf-i peleng*¹⁵⁰

¹⁴⁹ Kuran. Saff/ 13 ayet (Yardım Allah'tan ve fetih yakındır).

¹⁵⁰ Kedi, fare tutma konusunda aslan gibidir; ama kaplan karşısında kendisi fare olur.

mefhûmu üzere 'asâkir-i zafer-şî'ârın cengine ṯakat getüremediler Ve bahâdirân-ı zôr anıñ pençesine kuvvet getiremeyüp 'âkıbet firâra 'azîmet ve kendülere hezîmet vâkı' olmağla bi-'avn-i Hudâ 'askerlerinden cüdâ olup Şâhın Girây diyâr-ı 'Acem'e varup anda karâr ve Mehmed Girây Maskov kıralına firar eyledi Pes leşker-i Tatar Devlet Girây'ın emrine fermân-ı ber-dâr ve Cân Bek Girây Hândan bi'ate karâr virdiler Merhûm peder manşûr ve muzaffer olup 'asker-i zafer-rehber ile dârtül-mağarrları olan Bağçesarâyı'na varup *Qulî la hümme mâlik el- mülki (tü'til) men teşâü ve tenzil el- mülke mimmen teşâ'*¹⁵¹ âyet-i pür-hidâyetini kırâ'et ederek hülûşla

18b tahta cülûs itdirdi EL-KİSSA paşa-yı merhûm ağa-yı merkûmı fütühât haberin ihbâr için 'arzlar *Balıklağı* nâm limondan Der-i devlet karâra irsâl eyledikde mezbûre himâyet olunmağla Kıbrıs eyâleti şadağa olunup ve paşa-yı merhûma muğarrer-nâme ve şemşîr ve hil'at ve bu fakîre yevmi altmış aqça ile Dergâh-ı 'âlî müteferrikalığı şadağa ve 'inâyet olundu EL-HASIL han-ı müşâr bi'l-benân ki mağarr-ı saltanatdan muğarrer oldu Ol târîhde sâlifü'z-zikr olan merhûm Murâd Paşa vezîr-i a'zam ve serdar-ı 'Acem olmağın han-ı mezbûra Demür Kapu yolundan sefer-i Şîrvân ferman olunup ve tâ'ife-i Yeniçeriyândan iki biñ miqdârı dilâverân ta'yîn ile ser-'askerligi yine Rıdvân Paşa merhûma emr olundu Lakin tâ'ife-i Tatara ol râhdan güzâr ziyâde şa'b ü düşvâr olmağın gitmede hezâr gûna i'tizâr eylediler Ammâ paşa-yı mezbûr ikdâmda kuşûr eylemeyüp yüz biñ miqdâr Tatar-ı 'aduvv-şikâr ile han-ı kâmkârı sefere ihzâr eyledi EL-HASIL kaat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil iderek *Demür Kapu* qarîb oldukda haddizâtında ol hisâr küh-ı Kâf'dan nümüdâr kühsâr üzre üstüvâr olup bir cânibi Baħr-ı Kûlzum'a muttaşıl ve bir canibi Kumuk Açıkbaş ve Şamhâl vilâyetlerine vâsıl bir sedd-i medîd ve binâ-yı şedîd olup andan

19a bir vechile güzêrâna mecâl olmağın ol zamân Şamhâl-ı Dağıstan olan sultân Maħmûd Şâfi'i mezheb-i ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atden olduğı cihetden paşa-yı merhûm sultân-ı merkûma mektûp gönderüp 'asâkir-i İslâm'a şâh-ı gümrâh üstüne râh taleb eyledi Sultân ma'kul telakkî-i bi'l-kabûl edüp kendi vilâyetinden 'ubûr için ve 'aduvv zahîrelerin bî-kuşûr görmek bâbında 'ahd itmekle 'asker-i zafer rehberine bi'z-zât peyrev ve Sürh-serler cenge kendüsü daħı

¹⁵¹ Kuran, Âl-i İmrân suresi 26. âyet. 3/26 (Şöyle yakar: Ey mülkün sahibi olan Allahım! Sen mülkü dilediğine verir, mülkü dilediğinden çekip alırsın).

'azîm 'asker âmâde eylemiş idi Hikmet-i Hüdâ Murâd Paşa'ya 'ömür vefâ eylemegin ol ğazâ müyesser olmayup bi'z-zarûrî 'avdet olundu İlä hâze'l-ân tâ'ife-i Dağıstan ehl-i sünnet ve zümre-i Sürh-serân tab'iat olmağın mâbeynlerinde 'adâvet mukarrerdir Hâlâ yine ol cânibe Tatar-ı şabâ-refât ile 'asker-i 'adûvv-şikâr irsâl olunup sefer-i Şirvân fermân olunsâ râh-i Dağıstan ziyâde âsân idüğüne gümân yokdur EL-KİSSA ol târîhde ki Mehmed Girây paşa-yı merhûmdan firâr ve Maskov kıralına varup anda karar eylemiş idi Lakin diyâr-ı küffârda durmadan âr idüp âhîr-i kâr şehriyâr-ı kâmkâr ve pâdişâh-ı gerdûn-vekâr sultân Ahmed Han-ı 'âtî-sâr hazretleri vezîr-i a'zamı olan Naşûh Paşa-yı

19b nâmdâr ile biñ yigirmi iki târîhinde diyâr-ı Edrene'ye varup birkaç gün anda karar buyurduklarında sultân-ı mezkûr 'afv-ı kuşûr recâsiyla Naşûh Paşa merhûmuñ huzûr-ı mevfurû'l-huyûrlarına gelüp ilticâ eyledikte ol vezîr-i kerîmü'l-hışâl rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârî mişâlden şefâ'at eylemegin günâhlarına kalem-i 'afv çekilüp mezkûra müstakıl sarâylar döşendi Ve taraf-ı saltanatdan bir vechile iltifât olundu ki Kırım hânları ve Deşt-i Kıpçak sultânları hâsed itmege başladı 'Âkıbet bu devleti dağî ni'met bilmeyüp tekrâr hıyânet semtini ihtiyâr eylemegin Dârü's-saltanatül-'aliyye-i mahmiyeti'l-Konstantiniyye'de Yedi Kule'ye konuldu Anda dağî ni'am-ı firâvân ile mugtenem iken yine süveydâ-yı diline fuzûlî hanlık sevdâsı düşmegin bir tarîk ile Yedi Kule'den firâr eyledi Âhîr-i kâr cenge Balkânî nâm tæg kırbında bir göl kenârında giriftâr olup Akdeñiz cezîrelerinde Büyük Rodos nâm kal'asında haps olundu Ve anda dağî cemî' malzemesi görilüp vazîfeler ta'yîn olundu Ba'dehu biñ otuz iki sâlinde ki Sultân Muştafa Han 'aşrı olup Mere Hüseyin Paşa vezîr-i a'zam oldu Dîvâne-nağş bir âdem olmağın mezbûr Rodosa getirüp Kırım'a han

20a ve taraf-ı saltanatdan 'azîm in'âm ve ihsân itdürdi Şu'arâdan Kesbî Efendi târîhin bu beyt ile bildirir

Kesbî bu târîhde Cân Bek çıkup

Hân-ı benâm oldu Mehmed Girây¹⁵²

¹⁵² Ebded ile 1042 yılı çıkıyor.

Ve küçükdən beri âl-i 'Osmânî'nî 'metiyle perveriş bulmuş ve niçe in'âm ü ihsânına mazhâr olmuşdur Mehmed Girây isyân ederse bu men' ü def' ider bu Der-i devletde neşv ü nemâ bulan Çoban Girây kağılgayı naşb eyledi ki mezbûrûnı adı Devlet Girâydır Gâzî Girây Hân merhûmûnı karındaşı olan Feth Girây'nı oğlıdır Sultân-ı mezbûrûnı ağaçasını elinden hânlığı zôr ile almışdır Huzûr vormeyüp hıyâneti zühûr eylemegin hân-ı pür-fütûr mezbûrî katilde kuşûr eylemeyüp yerin gür eylemişdi O târihte Çoban Girây beş yaşında bulunup

Beyt

'Âkabet kurg zâde kurg şevd

Gerçi bâ âdemî büzürg müfferred¹⁵³

mefhûmu üzre 'amel idüp bunı daği katl itmek murâd eyledikte ba'zı tevâbî'i mezbûrî kaçırup beslemek içün bir çobana virmişler idi Ol ecilden buña *Çoban Girây* laqab konmışdı On yaşına qarîb çoban besleyüp âhîr-i kâr Kırım'da olduğın hân-ı kâmkâr haber-dâr olmağın andan firâr itdürüp

20b Asitâne-i sa'âdet-medâra getürmüşler idi Der-i devletde ni'am-ı firâvâna gark ve otuz kırk yaşına degin Âl-i 'Osmân'ın elîfâfına müstağrak olmağın *hayır-hâh-ı dîn ü devletdir* deyü Mehmed Girây'ın yanına koşup qadırğalar ile memâlik-i Deşte irsâl olundu Bu haber ki Cân Bek Hân'a vürud ve Devlet Girây sultâna vâsıl oldu Minba'd 'inâd etmeyüp Âsitâne'ye geldiler Ve sarâyılar ta'yîn olunup ri'âyetler olundu Mehmed Girây taht-ı Deşte vâsıl olup murâdın hâşıl eyledi Bu eşnâda Şâhîr Girây şâh-ı 'Acem ile hem-meşreb ve ol fâ'ife gibi bî-mezheb olup onlar ile kemâl mertebe ülfet eylemişken karındaşının hân olduğın istimâ' etdikde Şâh 'Abbâs'dan icâzet bir niçe Kızılbaş ile Kırım'a gelüp kağılgay oldu Ve Çoban Giray tenezzül idüp nûreddîn oldılar Deşt-i Kıpçakda kağılgaylık ol manşıbdır ki hânlar fevt olduqda kağılgay olan sultân yerine hân olur Kağılgaylık hânlara velî'ahddır Ve nûreddînlik ol manşıbdır ki kağılgay vefât eylese kağılgay nûreddîn olur Daği kağılgaylara velî'ahd şeklindedir Bu ikisi daği Ceñgiz neslinden

¹⁵³ Kurt doğan sonunda kurt olur; ne kadar insan yetiştirmesi olursa olsun.

21a olup hânlığa müsta'idlerdir Ve her biriniñ diyâr-ı Kırım'da hükûmeti cârî ve sâridir Bunlardan mâ'adâ Kırım'da Al-i Ceñgizden sultânlar vardır lakin hükûmetde anlarıñ 'alâkası yokdur Bu kadar vardır ki nüreddin fevt oldukça bu sultânlardan kangısı büyük ise nüreddin olur Bu cümleñiñ maṭmaḥ nazarları hânlığadır Ve hânlarıñ kağığaydır daḥi ağaları vardır ki vezâret mesnedinde kâ'im olmuşlardır Bunlardan mâ'adâ Şîrîn Beyleri ve Kırım Mirzâları vardır ki her birisiniñ taht-ı hükûmetde niçe biñ Tatar-ı ḥidmet-güzârları vardır Töreleri ya'ni 'âdetleri ve kânûnlarıdır Ve'l-hâşıl bu vechile cümlesi ḥan olanlara fermân-berdârdır İbtidâen Deşt-i Kıpçağa ḥukm iden al-i Ceñgiz bu kâ'ideyi kânûn vaz' eylemişlerdir EL-ḲISSA Kırımda olan ehl-i İslâm Şâh 'Abbâs ile Şâhîn Girây tamâm maḥabbetde ve Sürḥ-serân ile mālâkelâm ülfetde görüp mabeynlerinde vâki' olan mu'âmelâtı ve birbirine irsâl olunan mürâselâtı müşâhede etdikde bunlar âḥir-i kâr diyâr-ı Kırım'ı Kızılbaş-ı bed-girdâr ile murdâr itmelerin ve ol gürûh-ı mekrûh ile memâlik-i Deşt'i mülevves ideceklerin muḳarrer bilmegin Kefe'de olan vâliye ve Kırım'da olan ahâliye ve bi'l-cümle 'ulemâsınıñ re'ylerine bu ahvâli Der-i devlete 'arz ü inhâ ve tazallum ü şekvâ eylediler amma

21b bu eşnâda Şâhîn Girây tek durmayup bundan akdem Kırım mîrzalarından iken uğur-ı hümayûnda ḥidmeti sebk itmekle eyâlet ve hükûmete vâsıl olan *Ḳantemur Paşa*'ya izhâr-ı 'adâvet idüp anıñla ceng itmek bahânesiyle Memâlik-i maḥrûsai ğâret sevdâsında olmağın niçe biñ Tatar bâġi ile ol bâġiler Ṭuna yalısı semtinde olan Baba Taġı nâm şehir kurbunda paşa-yı merḳûma muḳâbil olup ceng eyledikde anda daḥi münhezim olduġı muḳarrer oldu Âḥir-i kâr firâr idüp giderken yanında olan 'askeriñ nâmdârları ta'me-i şemşîr-i âbdâra bâkîlerinden ba'zısı Deşt-i Şahrâ'yı mürûr iderken âteş-i ḥârdan ḥariḳ ve niceleri nehr-i Ṭuna'ya ġark oldular 'Asker nehr-i Ṭuna'ya batdı kendi nihâyet Kırım'a cân atdı Ba'dehu mezbûr *Ḳantemur Kefe*'ye varduġda tekrâr Şâhîn Girây kendüye hevâdar niçe biñ Tatar ihzâr idüp Kefe şehrin ḥişâr ve etrâfını iḥrâḳ-ı bi'n-nar eyledi EL-ḤASIL kirâren ve mirâren ḥıyânetleri zâhir ve her vechile 'azl îcâb edicek ḥâlleri bâhir olmağın ṭaraf-ı saltanatdan 'azilleri fermân olunup girü Cân Bek Girây Ḥana ḥanlık şadaḳa olundu Ol târiḥde kapdan olan *Receb Paşa* ile irsâl olunduġda Mehmed Girây ve Şâhîn Girây *şimden soḡra 'asker-i Tatar ziyâde vefâ-dâr ve ḥîn-i cengde ḳazâ-dâr olmazlar* deyü civârlarında olan küffârdan istimdâd

22a eyledikde niçe biñ Özi Kazağını Kırım'a getirüp Tatarıñ koyunlarm ve şğırlarını bunlara zahîre için ihzâr itmegin dibelik¹⁵⁴ Tatar bunlardan bî-zâr olup ve Kazağ-ı 'âk tekâlifinden ṯakatleri ṯâk oldı Ol vaqt ki paşa-yı merhûm han-ı merkhûm ile Kırım'a dâhil oldı Bunlar ṯa'ife-i küffâr ile 'asâkir-i İslâm'a muqâbil oldı İbtidâ cenge mübâşeret eyleyen ni'met-i al-i 'Oşmân ile perveriş olan Çoban Girây han idi Hikmet-i Yezdân ol nâdân bir leng-i pâçiyeciniñ elinden cân virdi EL-KISSA paşa-yı mezbûr re'yinde kuşur eylemegin ol sene cülûsı müyesser olmayup sene-i şâniyede düstûr-ı mükerrem dâmâd-ı muhterem *kapdan Hasan Paşa* ile irsâl olunmuşdı Ol târihde tersâne-i 'âmire emini olan maḥdûmı *Tayyâr Defterdâr-zâde İbrâhîm Efendi* 'âkıl ve re'y ü tedbîrinde kâmil bir merd-i dâna-dil olmağın mezbûrun re'yini dâ'imâ kendi re'vine zamm eylemişdi Binâ'en 'ala hazâ cümle mühimmâtını müheyyâ idüp bî-mahâbâ varduḡda Mehmed Girây ve Şâhîn Girây tekrâr küffâr-ı hâksâr ile 'asâkir-i nuşret-şî'âre muqâbil oldı Âḡir-i kâr cenge iktidârları olmayup firâr itdikde ṯa'ife-i Tatar küffâr-ı düzaḡ-ḡarâr üstüne yürüyüp niçelerin esîr ve bend-zencîr ve niçelerin ṯa'me-i şemşîri âbdâr etmekle muḡaddemâ zararları olan gânemlerin vesâ'ir eşyâların

22b gâna'im-i bisyâr ve kâr-ı bahâlar için üserâ-yı bî-şimâr şikâr idüp fermân-ı şehriyâr üzre Cân Bek Girây'dan bi'at etmekle dâru'l-ḡarârlarına iclâs itdirüp han-ı kâmkâr eylediler Ve bu cengler içinde Mehmed Girây Kefe eyâletini ve nevâhisinde olan Tat İli Dağlarından bir daḡda maḡtûl bulunup ḡatili ma'lûm olmadı Ve Şâhîn Girây baḡıyyetü's-süyûf olan küffâr ile ma'an firâr ve Özi Suyı üzre üstüvâr olan hişârlarına vardıḡda *anda olan küffâr bu ḡadar nâm-dârlarımız Kırım'a getirüp pāmāl ü hâksâr ve niçeleri esîr-i bene giriftâr itdirmege bâ'îş-i medâr oldun* deyü Şâhîn Girây'ı ḡatl itmege ḡarâr virdiler Lakin ḡatmanları olan bed-girdâr anı bir ṯariḡ ile firâr itdirdi EL-KISSA ol sâl Çerâkese ve Şamḡâl Vilâyetlerine varup bir niçe zamân anda emn ü emân bulmağın mekân tutmuşdı Âḡir-i kâr yanında olan Tatar-ı cû'û'l-kelblerinden bî-râz olup her biri nafaḡa ârzusuyla eṡrâf ü eknâfa târmâr ve kendü de daḡi geḡinmege bir vechile iktidâr ḡalmamağın nâḡâr mülûkden birine ḡaza-dâr olmaḡı ihtiyâr eyledi Ol ḡinde 'âkıl kendüye yâr olmağın al-i 'Oşmân'ın Der-i devlet

¹⁵⁴ Tamamen

23a medārına bende-i bî-mikdâr bend zencîrine giriftâr olmağı mülûk-ı sâ'ireden birine vefâ-dâr olmağdan tercih edüp bu semti ihtiyâr eylemegin biñ kırk üç sâlınden Dergâh-ı mu'allâ ve Bârgâh-ı a'lâya gelüp pâdişâh-ı encüm sipâh ve şehinşâh-ı felek-bârgâh âfitâb-ı cihângîr-i Cemşîd-nazîr tâcdâr-ı ürd-i şîr-i şemşîr serîr-ârâ-yı devlet-i sermedü's-sultân ibnü's-sultânü's-sultân Murâd Hân ibnü's-sultân Ahmed Hân eyyedAllahü devletehu ve eyyede saltanatuhu hâzretleriniñ rikâb-i hümâyûnlarına yüz sürüp cürm-i sâbıkı i'tizârına göre defter-i a'mâl-i seyyi'esine göre hâme-i etlâf ile râdde-i 'afv çekilüp niçe in'âm ve ihsâna mazhar düşüp mesrûr eylediler Lakin mezbûre olan eltâf-ı şâhî diyâr-ı Kırım'a münteşir olmağın *hanlık daği şadağa olunur* deyü güft ü gûya bâ'îş ü bâdî olup bu haber halk-ı Kırım'ı izlâl ve Cân Bek Girây Hânîñ hükûmetine ihtilâl vormegin İstanbul'da oturması ma'kûl görülmeyüp rûz-merre meşârîfı ve yevmiyye 'ulûfesi ta'yîn ile *Büyük Rodos* nâm şehirde sarâylar ta'yîn olunup kadırgalar ile irsâl olundu Mehmed Girây ve Şâhîñ Girây Kırım hânlığına cümleden ehağk ü elyağk ve kerem ü şehâda

23b ma'mûr ve şecâ'at ü cerâ'et ile meşhûr sultânlar iken ve ser-te-pâ 'asker-i Kırım'a ve mîrzâyân-ı Şîrine ve güzidegân-ı Çerâkese ve nâmdârân-ı Tatar ve bahâdırân-ı Çağataya ve mîrzâyân-ı Nogaya bunlarıñ uğurlarına cân ü baş virüp ve şâh-ı 'Acem ve selâtin-i Kırım ve Şamhâl-i Dağıstan ve kıral-ı Leh ve Çeh küffâr-ı Kazak daği bunlara imdâd ve i'ânet etmekle hân olmaları bâbında bu kadar sa'y ü diğkât eylemişler iken yine hanlık müyesser olmayup fermânlarına sebep ü 'illet ibtidâ Anaçolı'da Celâlî olup Müslümânlarıñ mâlların gâret ve erzâkların hasâret idüp hânelerin yağma ve hânelerine âteşler vermekle düdmânlarından düd-ı âhı felege peyveste ve fuçarâyı şikeste vü beste eylemeleriyle ve ol dil-hasteler inkisâr kesîdelerinden cereyân eyleyen âb seylâb olup âhîr kendi hânümânların daği harâb ve hânelerin pür-âb Eyledi Saltanat-ı Deşt-i Kıpçak ile kâmyâb olmadıkları ve taht-ı Kırım'dan behre-yâb olup karar kılmadıkları ve mülk ü devletleri garç-ı âb olup öyle Deşt-i Kıpçak'ı bî-pâyânda bir oturacak hâne daği bulmadıkları *hâne harâb idenleriñ kendi hâneleri olmaz didikleri* çarb-ı meşeldir Ve dülâb-ı âsiyâb-âsâ girdâba ve inçılâbdan bir ân hâlî

24a olmayup sâhil-i necâta ayak başmadıkları bu cihetden olduğı 'indi ulû'l-elbâb âfitâb-ı 'âlem-tâb gibi zâhir idüğü bî-irtiyâbdır

Fârsî

Hâzer kun zedûd-i derûnha-yi riş
Ki riş-i derûn 'âkâbet serkuned
Be-hem ber-mekun ta tevânî dili
*Günâhî cihânî be-hem ber-kuned*¹⁵⁵

Türkî beyt

Şanma cihân küy-ı harâb âtdır
Hây şaķın deyr-i mükâfâtdır
Derd ile bir âh eylese bir derd-mend
Silsile-i kevn üzülür bend bend

Şâniyen Al-i 'Osmânî'nin niçe elîfâfına vâsıl ve ihsânlar ile hâsıl-ı ni'metlerle muğtenem iken küfrânü'n-ni'am olup tekrâr be-tekrâr 'işyân eyledikleri ecilden bî-ser ü sâmân oldukları zâhir ve nümâyândır

Farsça beyt

Her ki gerden be-da 'va efrâzed
*Hişt-en-râ be-gerden endâzed*¹⁵⁶

Şâlişen Selâmet Girây Hân taraf-ı saltanatdan günâhların velîni'met olmuşken şefâ'at ve hâllerine merhamet itmekle şudûr iden hıyânetlerinden zuhûr bulmuşdur

Mekun bed ki herkes ki û bed kuned
Cihâneş mükâfât yek sad kuned
Nîkûyî be-her hâl nikû buved
*Eger nîk u bed her du bâ hûd kuned*¹⁵⁷

¹⁵⁵ İçleri yananların âhlarından çekin, çünkü için yarası sonunda mutlaka dışa vurur. Elinden geldiği kadar gönlü kırmamağa çalış, çünkü kırılmış bir gönlün âhı dünyayı alt üst edebilir.

¹⁵⁶ Fazla iddialı olan kimse, sonunda boynunu dârağacında bulabilir.

Râbi'an kemâl-i cehâlet-i gurûrundan bilâ izz-i şâhî kendi râh-i kem-râhı ile taht-ı Deşt-i Kıpçağ'a ayak başup ve *tîr-i murâdım hedef-i maksûduma irdi şimden soñra Âl-i 'Osmân'a niçün mürâca'atım vardır* deyü pâyın başup 'ırz-ı sultâna hâlel virecek cevâb-ı

24b nâ-şavâbları yazup Rıdvân Paşa'ya irsâl eyledikleri mektûb-ı bî-üslûblarından nâden olduğu katı zâhirdir

*Hilâf-ı re 'y-i sultân re 'y cesten
be-hûn hîş bâ yedd-i dest şesten¹⁵⁸*

Hâmisen tâ'ife-i Deşt-i Kıpçak-i pâk-meşreb halkı dañi müzehheb olup ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atden olmağın içlerinde 'ulemâ ve şulehâyâ nihâyet yoğ iken Şâhîn Girây tağyir-i tabî'at itmekle 'Acemâne hükûmet ile anlara musallağ olup muğâyir-i şer'-i şerîf tâhir ve zâhir olan gâlağ-ı hareketinden bâhir olmuşdur

Beyt

*Ey zeber-dest-i zîr-dest âzâr
Kerem tâ key be-mâned in bâzâr
Be-çih kâr âyedet cihândârî
Murdenet bih ki merdum âzârî¹⁵⁹*

Ve Çoban Girây Al-i Ceñgiz'den bir sultân ve zör-ı bâzûdur Rüstem-i Nerimân ve beyne'l-akrân Sâm ü Kahramân geçünürken kemter-i gulâmân-ı Al-i 'Osmân olan tâ'ife-i Cebeciâyandan bir za'îf-i nâ-tüvân ve nahîf-i leng-pânın elinden cân virüp bu vechile bî-nâm ü nişân olmasına sebep ve 'illet-i Hağ nân-ı Âl-i 'Osmâna ferâmûş idüp han-i hânîden bi'at ile cevri-i işe ve anlara tab'iiyet ile katli-i nefsi endîşe idinüp 'alem-i Resulullah'a kılıç çekmek ile zıllullah'a 'işyân eyledüğinden ayân olduğu katı nümâyândır

¹⁵⁷ Kötülük yapma, çünkü kötülük yapanı dünya sonunda mutlaka cezalandırır. İyilik ya da kötülük yapan bunu kendisine yaptığını düşünürse, iyilik yapmanın iyi bir şey olduğunu anlamış olur.

¹⁵⁸ Sultanın görüşünün tersine fikir sahibi olmak, kendi canından vazgeçmek anlamına gelir.

¹⁵⁹ Ey elinin altındakilere zulmeden güç sahibi! Sen bunun hep böyle devam edeceğini mi sanıyorsun? Dünya senin olsa ne fayda. İnsanları incitmektense ölmek yeğdir.

Beyt

Ne kuned cev-r-pîşe sulţânî

Ki nebâyed zi-gurg çobânî¹⁶⁰

25a Ammâ temâşâ bundadır ki mezbûr Mehmed Girây'ın Aḥmed Girây nâm oğluna ve mezbûr Çoban Girây'ın Feth Girây ve Sa'âdet Girây nâm oğullarına yine Der-i devletde 'ulûfeler ve timârlar şadaka ve iḥsân-ı ḥümâyûn olunmuşdur Cemî' zamânda mülûk-ı mâziyenin aḥvâlleri dostlarına in'âm ve düşmenlerine intikâm olmak iken Al-i 'Osmân kesserehumullahü Te'âla ilâ yevmi'l-kıyâm ḥâzerâtından kânûnları ni'met-i bî-pâyânların dost düşmenine mebzûl nüzûl ve iḥsân-ı firâvânlarını cemî' âmmе ḥaḳḳında mebzûl eylemekdir Ḥaḳ Subḥânehu ve Te'âla ḥâzretleri kıyâmete dek zevâl vormeyüp rûz be-rûz devletlerin efzûn ve 'adâların dâ'ima maḳhûr ü münhezim ve maḥzûn eyleye bi-mennihi ve keremihi Te'âla ve Cân Bek Girây Ḥan ise sîn ü sâlde bunlardan aşğar olup ḥan olmak ḥâtırası bir vechile ḥâtıra ḥuṭûr eylemez iken yirmi seneden mütecâviz Deşt-i Kıpçak'da saltanat ve ḥükûmetle kâmrân ve müstağrak-ı ni'met-i bî-pâyân olup taḥt-ı Kırım'da ḥân olmasına bâ'is ü bâdî mücerred Âl-i 'Osmân'a inḳıyâdı ve şer '-i şerîfe iṭâ'ati ve müveccih-i ḥaḳîkî Allahü 'azîmü's-şândır deyü îmân eylemiştir Her ne vakit ki sefere fermân iderse imtişâli ve muṭâvatîdir Böyle olduğu taḳdîrce Al-i 'Osmân emriyle Deşt-i Kıpçak'da cülûs iden ḥânlar cem'ân on iki ḥândır ki müddet-i saltanatları yüz elli seneden mütecâvizdir

Ḳalem ancâ resîdî ser be-şikest¹⁶¹

Harrereü'l-faḳîr es-Seyyid 'Osmânü'l-Kırımî

El-kâtib-i be-Câmi '-i Nûr-i 'Osmânî ḥâliyâ

Dil-haste yedd ü ḳalem şikeste¹⁶²

İnest ḥaṭṭ-ı şikeste vü beste

Sene 1192

¹⁶⁰ Kurttan çoban olmadığı gibi, sultanın yönettiği halka zulmetmesi de yakışmaz.

¹⁶¹ Kalem oraya gelince kırıldı.

¹⁶² Gönül hastalanmış, kalem kırılmıştır; işte kırık döküğün sonu budur.

DİZİN

ŞAHİS VE AİLE İSİMLERİ

A

Abdullah ibn Rıdvan, 2a,
 Ahmed Giray, 25a,
 Al-i Cengiz, 7a, 20b, 21a, 24b,
 Al-i Osman, 2a, 8b, 12b, 14a, 14b, 20b, 22a,
 22b, 24a, 25a,
 Amedgu Han, 5a

B

Baki Bek, 8a, 8b,
 Beni Adem, 1b, 2a,
 Bermek, 2a,
 Berge Han ibn Tuli ibn Cengiz, 4b, 5a

C-Ç

Cabbar Mehmed Ağa, 15b,
 Can Bek Giray/ Han, 5a, 11b, 12b, 15a, 16a,
 18a, 20a, 20b, 21b, 22b, 23a, 25a,
 Celali eşkıya, 10a, 10b, 23b,
 Cem, 1b, 2a,
 Cemşid, 23a,
 Cengiz nesli, bkz. al-i Cengiz
 Cibril, 1b,
 Çoban Giray, 20a, 20b, 22a, 24b, 25a,

D

Dara, 1b, 2a,
 Defterdarzade İbrahim Efendi, 22a,
 Devlet Giray, 9a, 11b, 12b, 15a, 15b, 16a, 16b,
 18a,
 Devlet Giray ibn Mübarek ibn Mengli Giray
 Han, bkz. Devlet Giray, 8b,
 Dilaver Ağa, 16a, 16b,

E-F

Erdeşir-i Nuşirvan, 9b,
 Evres Han, 5a
 Feth Giray, 20a, 25a,,

G

Gazi Giray Han, 7a, 9a, 20a,
 Gedik Ahmed Paşa, 6a,

H

Hacı Giray Han, 5b
 Hadım Gürcü Mehmed Paşa, 15b
 Hafız Muhammed Taşkendi, 4b
 Halil, 2b,
 Hamza Mirza ibn Muhammed Hüdabende, 9b,
 Hasan Paşa, 22a,
 Hatem, 2a, 2b,
 Haydar, 2a,
 Hüsrev, 1b,
 Hüseyin Paşa (vezir, kaptan), 2a,
 Hüsrevani, 3a,
 Hz. Eyyub Ensari, 7b,

İ

İnsan Oğlan Han, 5a
 İskender, 1b,
 İslam Giray Han, 7a, 7b, 8a, 9a, 9b,

K

Kadirverdi Han, 5a
 Kahraman, 2a, 24b,
 Kantemur Paşa, 21b,
 Karun, 3a,

48 Tevârih-i Deşt-i Kıpçak

Kemal Ata, 3b, 4a
Kesbi Efendi, 20a,
Küçük Mehmed, 5b

M

Mehmed Giray, bkz. Mehmed Giray
Mehmed Giray, 7a, 8b, 10a, 11a, 11b, 15a,
15b, 16a, 17a, 17b, 18a, 19a, 20a, 20b,
22a, 22b, 23a, 25a
Mengli Giray Han, 5b, 6b,
Mengü Temir Han, 5a
Mere Hüseyin Paşa, 19b,
Mübârek Giray, 8b, 11b,
Mürâd Paşa, 10b, 18b, 19a,

N

Nasuh Paşa, 19a, 19b,
Nuh, 2b,
Nüzamülmülk, 15b,

O-Ö

Osman el-Kırımı, 1a, 25a,
Özbek Han bin Tuğrulcu Han, 5a
Özdemiroğlu Osman Paşa, 9a,

R

Rabia-i Adeviyye, 4a
Recep Paşa, 21b,
Resul, 2b,
Rıdvan Paşa, 10b, 11a, 16a, 18b, 24b,
Rüstem, 2b, 24b,
Rüstem Paşa, 8b,

S

Saadet Giray Han, 7a, 7b, 10a, 25a,
Sahib (Bahadır), 7b,
Sahib Giray Han, 7a, 8a, 8b,
Sam, 24b,
Satırcı Mehmed Paşa, 9b,
Selamet Giray, 10a, 11a, 11b, 15a, 16a, 24a,
Sinan Paşa, 9b,
Sultan Ahmed Han, 16a, 19a
Sultan Mahmud, 19a,
Sultan Mehmed Gazi, bkz. Sultan Mehmed
Sultan Mehmed, 5b, 6b, 10a
Sultan Murad Han ibn Ahmed Han, 1a, 1b, 2a,
23a, 23a,
Sultan Murad Han ibn Selim Han, 8b,
Sultan Mustafa Han, 19b,
Sultan Selim Han ibn Bayezid Han, 7a, 7b, 8a,
8b,
Sultan Süleyman, 8b.

Ş

Şah Abbas, 21a,
Şahin Giray, 10a, 11a, 16b, 17a, 17b, 18a, 20b,
21a, 21b, 22a, 22b, 23a,
Şeyh Ahmed bin Ömer bin Arab Şah Ensari,
4b
Şeyh Kemal, bkz. Kemal Ata
Şuban han ibn Tuli han ibn Cengiz, 4b

T

Tayyar, 22a,
Teng Balı Bek, 7b,
Tilay Han bin Mengü Temir Han, 5a
Timurlenk, 4b, 5a
Toktamış Han, 4b, 5a, 5b
Toktay? ibn Mengü Temir, 5a

YER İSİMLERİ

A

Acem, 7b, 9b, 10b, 18a, 18b, 20b, 23b,
 Açıkbaş Vilayeti, 18b,
 Akdeniz, 19b,
 Akmescid, 4b,
 Al-i Osman Dergahı, bkz. Kostantiniyye
 Almasaray, 2b,
 Anadolu, 10a, 10b, 23b,
 Astane-i Saadet, bkz. Kostantiniyye
 Azak, 2b, 7b,

B

Babadagı, 21b,
 Bahçesaray, 2b, 4b, 5a, 18a,
 Bahr-ı Külzum, 18b,
 Bahr-ı Siyah, 15b,
 Balıklagı, 18b,
 Balkani, 19b,
 Besni, 16a,
 Büyük Rodos, 19b, 23a,

Ç

Çerakese Vilayeti, 22b,

D

Dağıstan, 9a, 19a, 23b, bkz. Şamhal Vilayeti
 Demirkapu: 18b,
 Deşt-i Kıpçak, 1a, 1b, 2a, 2b, 4b, 5a, 7a, 7b,
 8a, 9a, 10b, 11a, 12a, 12b, 19b, 20a, 21a,
 21b, 23b, 24a, 25a,

E

Edirne, 19b,
 Ejderhan, 2b, 4b,

G

Gazan, 2b, 4b,
 Gözleve, 4b,

H-İ

Hacı Turhan, 2b,
 İstanbul, bkz. Kostantiniyye

K

Kal'a-yı Or, 2b,
 Karasu, 4b,
 Kefe Eyaleti/Hisarı/ Sancığı, 6a, 7b, 9a, 10b,
 11a, 11b, 15a, 16a, 16b, 21a, 21b, 22b,
 Kıbrıs Eyaleti, 18b,
 Kırım, 1a, 2b, 3a, 3b, 5b, 6a, 6b, 7a, 8b, 9a,
 10a, 10b, 11a, 12a, 12b, 15a, 17a, 19b,
 20a, 21a, 21b, 22a, 23a, 23b, 24a, 24b,
 25a
 Kostantiniyye, 5b, 7a, 12a, 14a, 15b, 19b,
 20b, 23a,
 Kumuk, 18b,

M-N

Mankup Kalası: 5b, 6a,
 Maskov/ Maskova, 4b, 6b, 18a, 19a,
 Memalik-i İslam, 10a,
 Mısır, 3a,
 Nefs-i Kırım, 2b,

Ö

Özi Suyu, 22b,

P-R

Paşa Depesi, 16b,
 Rodos, 19b,

S-Ş

Salacık, 4b,
 Saracık, 2b,
 Sarıgöl, 11b, 16b,
 Şamhal Vilayeti, 18b, 22b, bkz. Dağıstan
 Şirvan, 9b, 18b, 19a,

T

Taman Suyu, 8b, 11a,
 Tat İli Dağları, 22b,
 Tuna Nehri, 21b,
 Tuna Yalısı, 21b,

Y

Yanık Kalesi, 9b,
 Yedikule, 19b,
 Yedi Mahalle, 4a,

TARİH DEYİM VE TERİMLERİ

A

Al-i Osman kuvveti, 12b,
'arz, 9b,
Ağa/ ağaç, 12a, 13b, 20a,

B

Bahşis, 9b,
Bakıyyetü's-süyuf, 22b,
Bargir, 16b,
Bayrak, 17b,
Bera, 15b,
Bir bölük Sipah, 15b,

C

Cami-i Nur-ı Osmanî, 1a, 25a,
Ceneral, 6b,
Cepken, 16b,
Cülus, 15a,

Ç

Çağatay bahadırları, 23b,
Çağatay erleri, 17a,
Çaşıgnırbaşı, 16a,
Çerakise bahadırları, 17a,

D

Dergah-ı alî müteferrikalığı, 18b,
Deve arabası, 16b, 17b,
Dilaver, 18b,
Donanma-yı hümayun, 9a,

E-F

Ehl-i İslam, 10b,
Filori, 9b,
Forsa, 15b,

H

Hadis-i şerif, 12b,
Hatman, 22b,
Hatt-ı hümayun, 16a,

Hilat, 18b,
Hindistan tüccarı, 3a,
Hutbe ve sikke, 6b,
Hükümet, 21a,

İ

İslam askeri, 9b, 19a,

K

Kadırga, 5b, 8a, 15b, 16b, 20b, 23a,
Kalgay/kağılgay, 10a, 11b, 15a, 16a, 20a,
Kanun-ı Osmanî, 9b, 16a,
Katib, 1a,
Kırım askeri, 7a,
Kırım mirzaları, 21a,
Kızılbaş, 21 a bkz. Sürhseran

L

Leh ve Çeh kralı, 23b,
Limon, 18b,

M

Maraz-ı istiska, 11a,
Mektub, 11a, 11b, 12a, 15b,
Menzil, 16b, 17a,
Misk Camii, 3b,

N

Nefs, 2b,
Nogay güzideleri, 17a,
Nureddin, 10a, 11b, 21a,

R

Reaya ve beraya, 13b, 14a,
Ruz-merre masrafı, 23a,

S

Sadaret-i uzma kaimmakamı, 15b,
Sahra, 17a,
Saltanat, 1a, 1b, 5b,

Serasker, 16a,
Seraskerlik emri, 16b,
Serdar-ı Acem, 18b,
Serdar-ı ekrem, 10b
Sultan, 1a, 1b,

Ş
Şirin begleri, 17a, 21a, 23b,
Şamhal, 23b,
Sürh-ser/an, 19a, 21a,
Şeh, 2a,
Şehaṣah, 1b,
Şehr, 2b,
Şemşir, 18b,

T
Tabl ü alem, 8a, 9a, 12a, 15b, 16a, 18a,
Tatar mirzaları, 17a, 21a,
Telhis, 16a,
Tersane-i amire emini, 22a,

Tevcih, 10b,
Top, 16b, 17b,
Tuğ-ı şehinşahi, 12a, 16a,
Tüfenk, 16b,

Ü
Ümera-yı Nasara, 6b,

V
Vazife, 19b,
Veliahd, 20b,
Veziriazam, 18b, 19b,

Y
Yarlıg, 12b,
Yevmiye ulufesi, 23a,

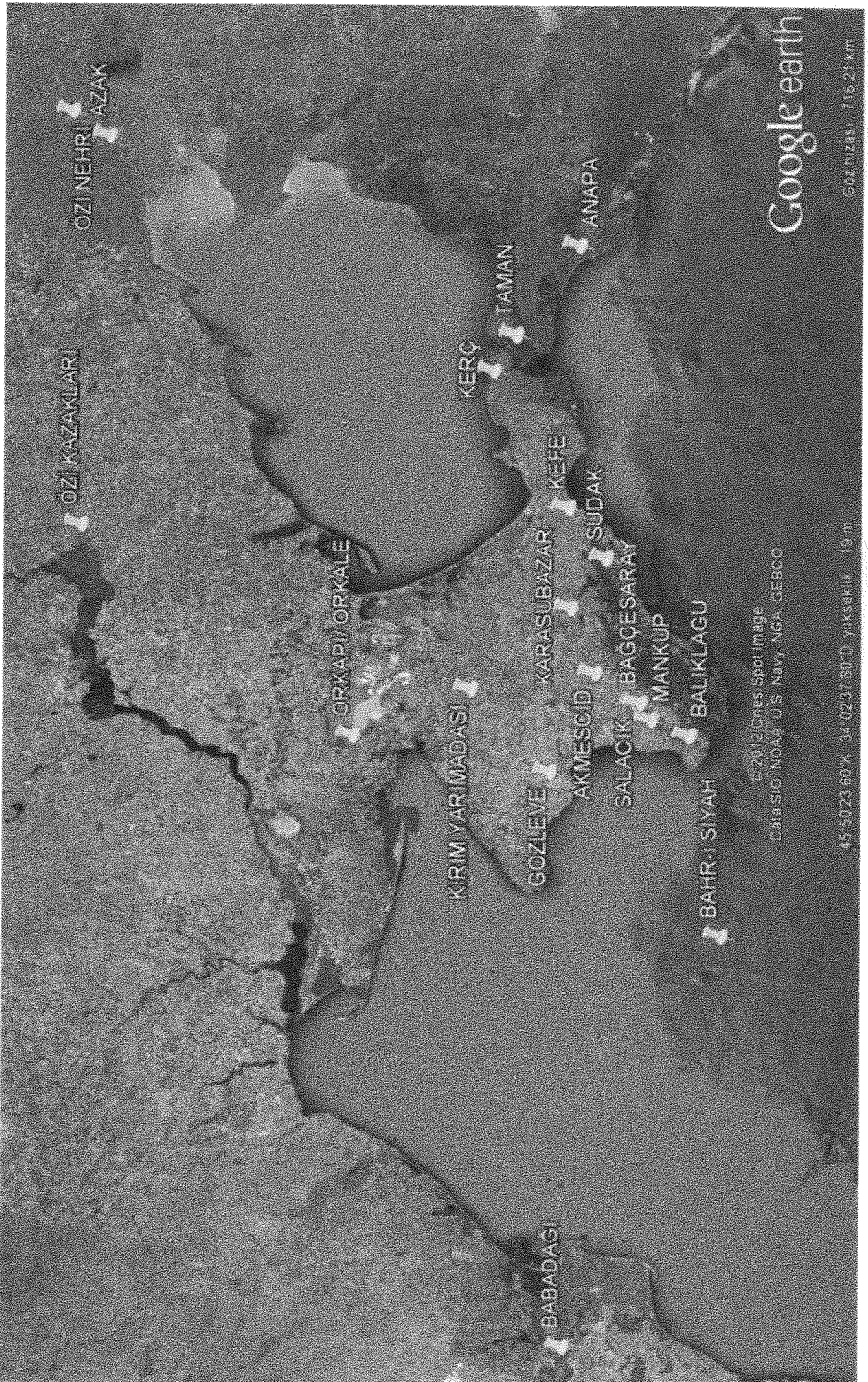
Z
Zencir, 16b, 17b,

ZÜMRE ve TAİFE İSİMLERİ

Arab, 8a,
Cebeciyan taifesi, 18b,
Çerakese, 10a, 10b, 11a, 11b, 23b,
Dağıstan taifesi, 19a,
Frenk keferesi, 6a,
Küffar-ı Nasara, 5b,
Moskova Küffarı, 6b,

Nogay zümresi, 13a, 23b,
Özi Kazağı (Küffar Taifesi), 22a, 23b,
Rumî, bkz. Küffar-ı Nasara
Tatar taifesi, zümresi, leşkeri, nam-darları, 1b,
2b, 3a, 6b, 9a, 9b, 10b, 12b, 21b, 13a,
17a, 22a, 22b, 23b, 14a, 17b, 18a,
Yeniçeri taifesi, 18b,

ÖZGÜN METİN (TOPKAPI NÜSHASI)

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

والتجسس في بلادهم وادخالهم الى بلادهم
والاخذ منهم ما يريدون من الاموال والاعمال
والاخذ منهم ما يريدون من الاموال والاعمال
والاخذ منهم ما يريدون من الاموال والاعمال

[illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

ایله یلده سولمزید حسبلما مؤتمه پیه کلمه
 قضاغه مجرورار بر مشقوی مالدار طلب ایله وکن
 تجمیل اختیار قهرمین زبیا برطامع بنا ایدکن
 آردی بالکلیه باز اید ویدهاستی دشمنالوینار
 وبرد کندن صکن وایلال اولمسکن طبعنه
 کلیمه صمان برینه امخا ایله وکن مشهور ددم
 وئالا مسسک یخاسمی دیکله معرو ورو مذکور
 الهی خدایا یام صیفان یاران اولوید و صعب
 کورقما یار اولو قنار ایچمه مسسک شتم اولشند
 انا غرابیت بومله د که بومله دمال و نوالری یازکن
 آنه اولان سولان ورنیالک ورنلری سخت و نالری
 مالامال اولوب یانلا سول ورنیالک ورنکات بولک
 امرعالم اولمین داتما ایستاری و بال ونگال عجب
 و غزو ورنلردن اولمشور و اولان غزو الکا
 زیاده یاسالایده اصل انلا یقشاری اولوب
 خیرات نامنه اولان غرا را قلمی مجزیا مشهور
 و عمنانلرند سبب علما اولمشور و یال کلمی
 جهتدن عصبان قضا یله کند ولی اختر اولم
 اولوب حلاله معنور لری شمسایا اولمشور
 اوله یاجیل اعتبار بومجهله یالما فاضل
 اولکا اولیا و کاردن صاحب کمال ثانام فغان

تتمه

بهمین بقدر فویش فضا سولان ازلکات مال طلب
 ایله وکن اولطافنه غنائنه کمال بچیل اولد قنار
 زکوندری و برید کلمدن غیر قارود مثال
 استهنرا ایله وکارند حضرت شین کمال
 انقصال ایله جناب فاجلالدن اولمشور
 خراب و یالاولا سستی ریجا فاجبالا ایله
 سکرا اولمشور و راهبه غنزه و نزه مثال صبیحه
 حال و غافون مرشد خطا و ایدیک و فغان
 هناد قه صفر و دنام اختیار اولسمه
 عطفایده و ب نهقد و تقویه سا که کشف
 و کراماتنا لکها و لغین ایکی فرزند دلیله
 القریه برینه یوق و برینک بال ورنیالک
 مشیخ کال عطفوله استقبال ویدی و صلاله
 صند و رجال بر غنه بسن لک حال ایله صفر
 ما فی البیایله صلیس حکمت خطا و لایزال
 و نالک اولمشور عصبیه فاجلال بریشور
 و نالاستیلا ایکن اولکال انده شکر چال
 و بنالری زلزله و د تقامیب یاسالانک سالاول
 بدی محلی مصور و بال و فغان یله مشهور و د
 و لالاصول اولمشور و عطفایده کمال اریکنی اول
 مذکور کمال ثانام کلمی شینخان فرزند و نواله

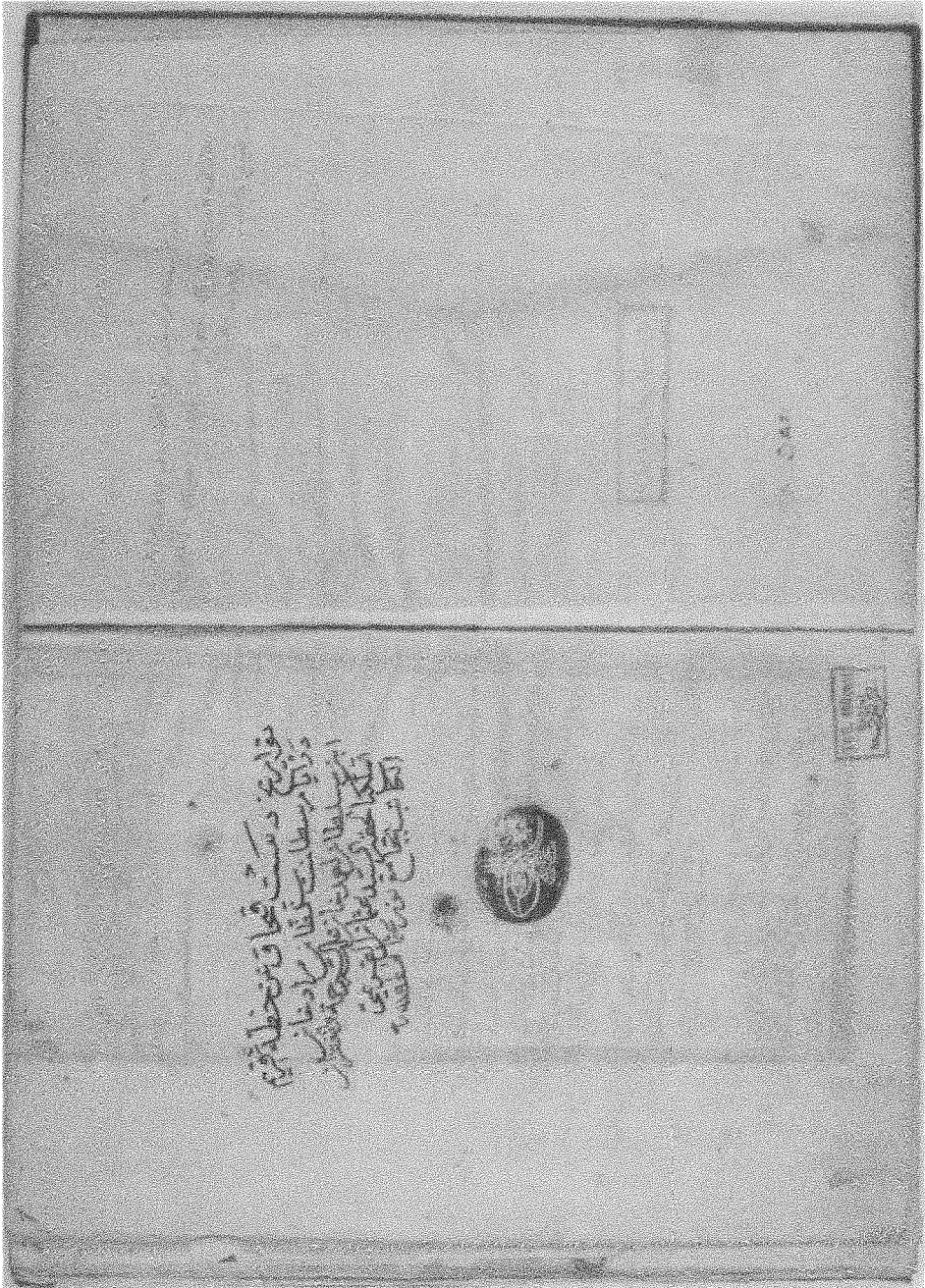

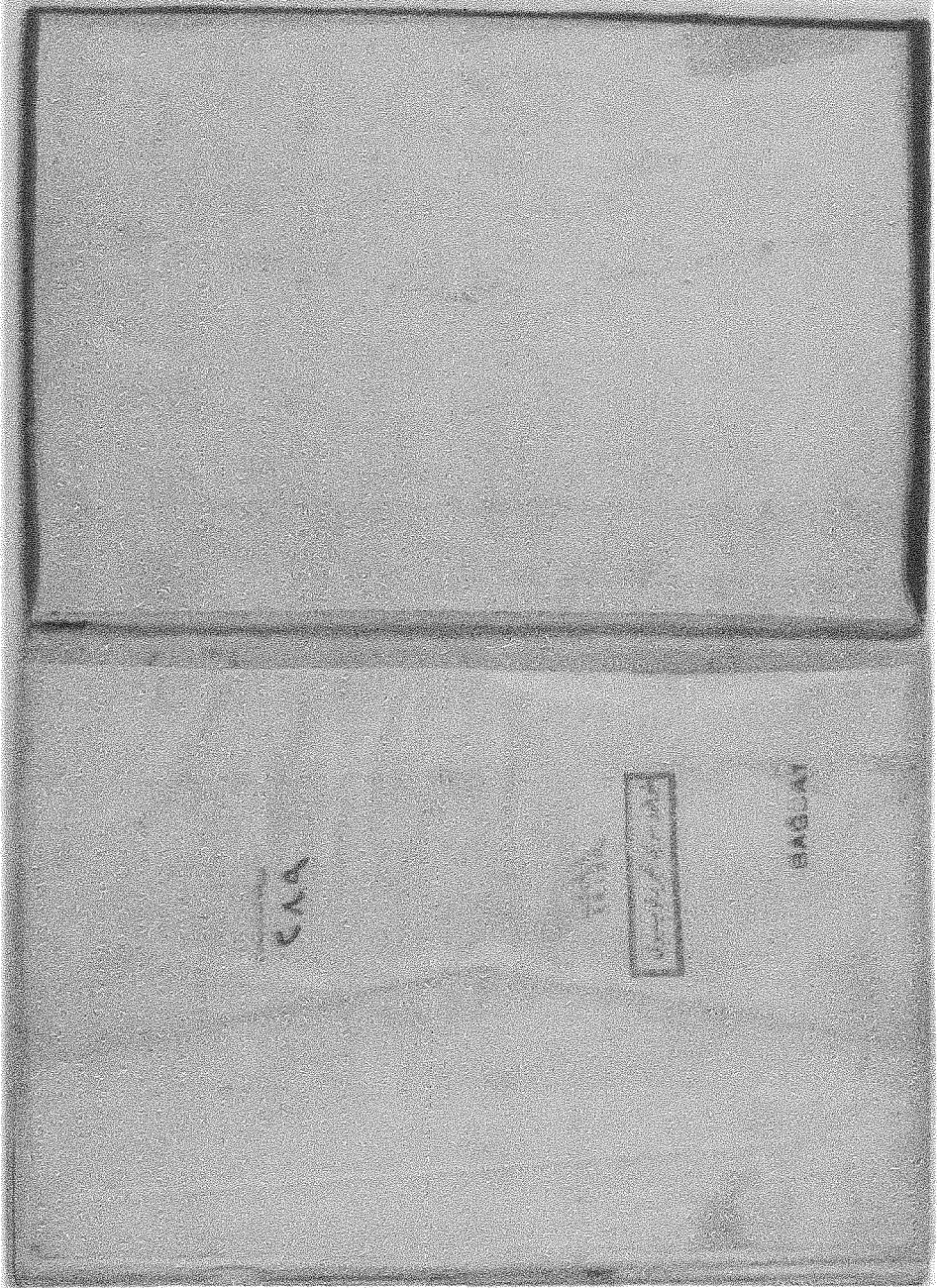
قوله انما هو فان في ذلك لعلامة
درا لم يكن لغيره انما هو فان في ذلك لعلامة

حسنة واما انما هو فان في ذلك لعلامة
رسله واما انما هو فان في ذلك لعلامة
انما هو فان في ذلك لعلامة
قوله انما هو فان في ذلك لعلامة
حسنة واما انما هو فان في ذلك لعلامة
رسله واما انما هو فان في ذلك لعلامة
انما هو فان في ذلك لعلامة
قوله انما هو فان في ذلك لعلامة

حسنة واما انما هو فان في ذلك لعلامة
رسله واما انما هو فان في ذلك لعلامة
انما هو فان في ذلك لعلامة
قوله انما هو فان في ذلك لعلامة

قوله انما هو فان في ذلك لعلامة
درا لم يكن لغيره انما هو فان في ذلك لعلامة
حسنة واما انما هو فان في ذلك لعلامة
رسله واما انما هو فان في ذلك لعلامة
انما هو فان في ذلك لعلامة
قوله انما هو فان في ذلك لعلامة
حسنة واما انما هو فان في ذلك لعلامة
رسله واما انما هو فان في ذلك لعلامة
انما هو فان في ذلك لعلامة
قوله انما هو فان في ذلك لعلامة

M. Akif ERDOĞRU

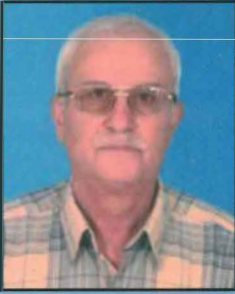

2000 yılından beri Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Tarih profesörü olarak çalışmaktadır. Tarih doktorasını, 1989 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden almıştır. Şimdi adı geçen üniversitenin Tarih Bölümünde Osmanlı tarihi ile Avrupa tarihi derslerini vermektedir. Ege Üniversitesi yayınları arasından iki kitabı yayınlanmıştır:

- 1- *Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Hafta Pazarları ve Panayırlar*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1999.
- 2- *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir-Seydişehir-Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2004.

m.akif.erdogru@ege.edu.tr; aerdogru@gmail.com

R. Selçuk UYSAL

1945 Sındırgı'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1969 yılında mezun oldu. Türkiye'nin çeşitli liselerinde öğretmenlik yaptıktan sonra, 1983 yılında Ege Üniversitesi Türk Dili Okutmanlığına atandı. 1991 yılında Ege Üniversitesinde Eski Türk Edebiyatı sahasında yüksek lisans yaptı. 1998 yılında Ege Üniversitesi Türk Dili Okutmanlığından emekli oldu. Basılı eserlerinin listesi:

1. *Mûsikî Edebiyatı*, İzmir 1997, İkinci baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2010.
2. *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2005.
3. *Sındırgı'nın Kitabı*, Alter yayıncılık, Birlik Matbaası, Ankara, Ağustos 2006.
4. *Sındırgılı'nın Kitabı*, Grafmat Basım Sanayi Tic. Ltd. Şti, İzmir 2007.
5. *Belâgat ve Edebi Sanatlar Lügati*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2010.